

AIZKIBEL'DAR BINGEN

IPUIN ABERKOYAK

1917

Grielnó-Aragón-Sentien Ixarkotia

Arbolentia-I-ABANDU

THE
LIBRARY
OF THE
MUSEUM
OF
ART
AND
ARCHAEOLOGY
OF
THE
UNIVERSITY
OF
CAMBRIDGE
1871

AT
22

M-10518
R-4725

A.T.U.
B.P.P.

AIZKIBEL'DAR BINGEN

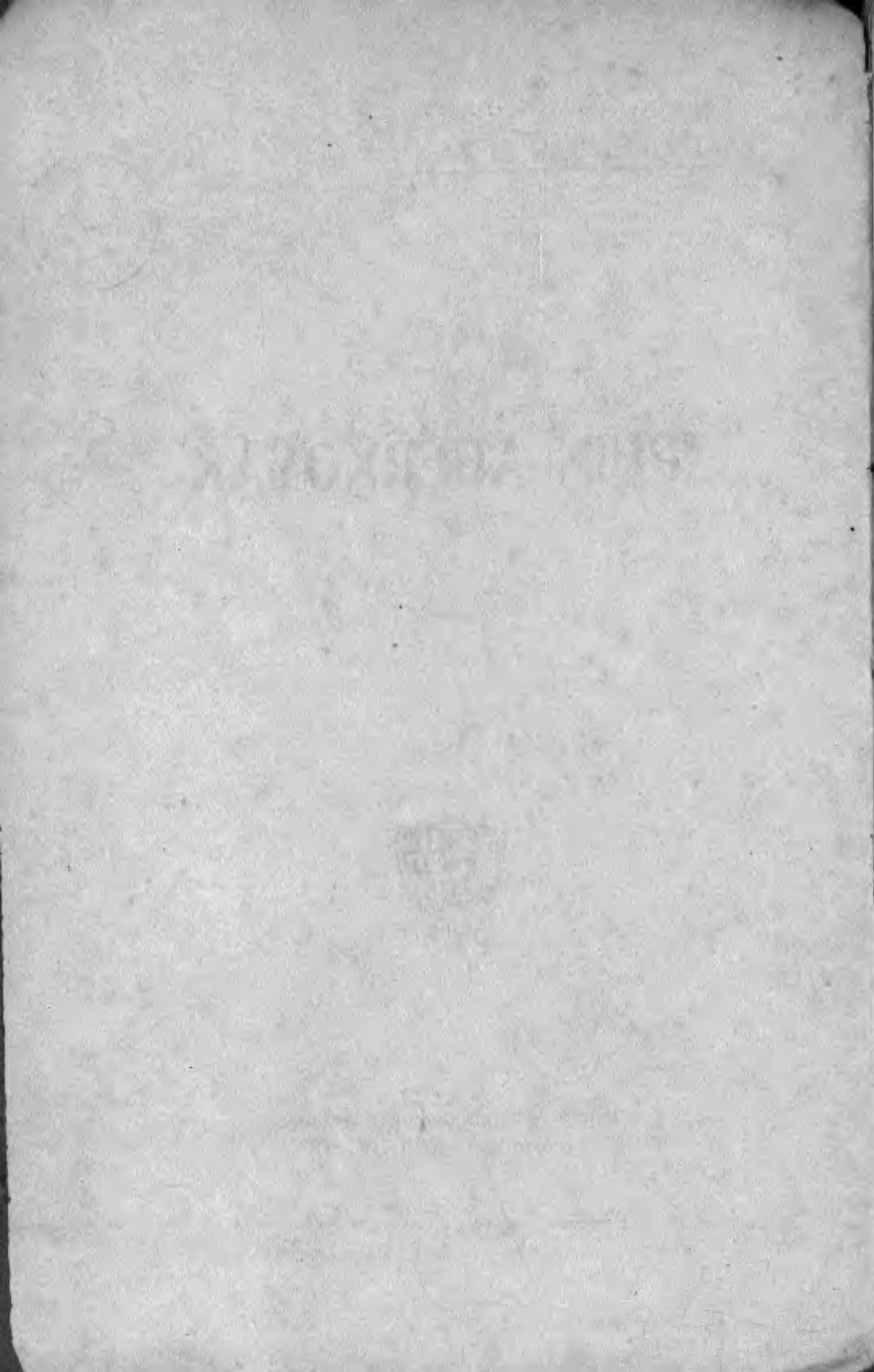

IPUIN ABERKOYAK

1917

Grijelmo-Alargun-Semien ifarkolean
Arbolantxa-I—ABANDO'N

ARTZAIN-ARTIAN

1910

EUZKEL-LAGUNTZA'ri

...

...

...

174318083-107523

Jaubia dau.

ARTZAIN-ARTIAN

MENDI-MENDIKO txabola txiki bazteftu baten, artzain bijak bixi-ziran, amil eta aru-artian. Txiro-txiruak ziran eta mendirik-mendi, euren artaldia zaintzen, inarduten eben beti. ¡Txar-txara zan, ziñez, euren bizkerea mendijetako bakañtalde ain ixukoñ atan! Ezeben beste lagunik euren ardi zurijak eta, noxian-bein, agirtzen zan otso gosetiren bat baño. Bial-ba, urun, beste artzañen batzuk egozan, euren makilai ekilen.

Eta ziñeskatxa ba-da be, alkañekin bixi-afen ezeben alkañ ondo artzen. Bijetarik bata artzaintxu umezuñtza zan, *Txiki* ixenduna, ta beste artzain andijaguaren ardurapian eguan. Aren gurasuak, be, artzañak ixan ziran mendi atantxe, ta bertan azi zan ume gaxua, ardi zurijak, otso baltzak eta gixon azkañen artian. Baña, bein, *Txiki* bere gurasuen txabolatik urten zan, bere ardiak zaintzen, negu gogorñeko egun edeñ-bigunan. Eta jazo zan mendi andi zurijaren tontofetik, aldats-bera, eduf-nafa jausi zala, artzañen txabolatxubak batez nañeztuten. Eta *Txiki* bere artaldiarekin biguñtu zanian, bere gurasuak eduf-estaldi lodi-pian etzauten ziran.

Bakañik ikusi eban bere buruba ume gaxuak, bere ardiak be, mendijetaz ziañ iges-eginda, an eta emen sakabanatu ziran-eta; ta bijotza atsebagez beterik, jaun-

gua baño beste lagunik ezebala, asi zan mendirik-mendi ibilden, txabolarik-txabola, ogi-pizka ta mañasun-bila.

Artzañak, txiruak ixan-aren, bai-eutsaen emon, gogo onez, ogija; sabairik ez, baña. Bai-eban idoro gorputzaren alikaturea, baña goguarena, urian, betiko galdu eban.

Azkenez, luzaro ibiliñta gero, *Basurde*'ren txabolara eldu zan. Onek otseintzat artu eban, lanetan laguntzeko, bera be bakarik bixi-zan-eta; ta *Txiki* antxe lotu zan, gixon bakan a atsegin etxakonafen.

Ta bañero asi zan ume gaxua bere artzaintzaz.

Egunian-egunian, edur-egunetan be, artaldia zaintzen eban, mendirik-mendi, oyanik-oyan, bein baño geyagotan otso uzuben artian; baña ezeban mutikuak bildurik, eta gaba elduta txabolara bigurtzen zan, mendi-abestiren bat abestuten.

Beti bat.

Askotan, eguzki odoltsua mendi-ostietan jasten zanian bere azken-izpijak ibai-sakonera bidaltzen, geure artzaintxubak begizten ebala, otoi samura bere ezpanetatik Goiko Jauna'gana igoten zan, bere guraso-aldez eskatzen; eta safi, otoi-egijala ulu uzuba entzuten zan, eta lasterñxe otsua agirtzen zan antxe.

¡Mutil azkafak erail ebazan otso gosetubak! Bein baño geyagotan il-agiñian bere buruba ikusi eban. ¡Baña etziran otso arek bere laguna baxen ixukofak!

Basurde eretxon lagun a otsuak baño ixukofagua zan, ziñez. Mendiñafak lez sendua; oyanetako aberiak lez uzuba. Basotaña zan bera, arutza estu-estuban jayua. Gañasta baxen andija zan bere gorputza, gustiz indañtsuba, azal goñiduna, ule-luzia, begi-zolija, ipuin zañeko *Baso-jauna* lakua.

¡Ñok ezekijan artzain basotañ aren egizko ixena; orok *Basurde* gora ta bera ereisten eutsaen. Baña *Txi-*

k'k, uste-bage, olan eretxi eutsalako, bere buruba il-zorijan ikusi eban.

Īñori jaramon-barik bixi-zan. Egunoro urteten zan artalde txikijarekin eta oyan-oyanan saftzen zan. Gero jesafi aretxaren bian eta aizto luzia ataraurik zugatzari aitzoka asten yakon. ¡Artzaintxu gaxua, artaldeko ardiren bat galduzkero!

Safitan otu yakon mutilari lagun ain gaizto ori betiko laga, ta txabola bazteitu ixugafi atatik iges-egitia; bildui-zan, baña, ori egiteko. Ta aitz-aftian eskutauta eguan mendiko Neskutza'ri amaika bidaf egin eutsazan lenagoko aldi zoruntsuban bere gurasuakandik ikasj ebazan otoyak.

Azkenez, Urtzi'k gura-ixan eban bixitz ilun-iluna alaſu, aldixurako ixango zala be.

Egun baten, egunoro lez, begi oztindun artzain gas-tia artaldia zaintzen joyala, mendiz-mendi, oyanez-oyan, amilik-amil, lafi-lafi bere gogua, bere zor-igatzaz oldozten, uste-barik, aitz-aftian eskutauta, beste txabola bat aufkiſu ta atian agura zaí-zaía jesafiía ikusi eban.

Lenengo geldu zan umia agurea ikusirik, baña ber-ialaxe baretu ta beragana arin juañ zan. Agureak *Txiki'r*-en zorigatxa jakin ebanian, erukijak jota, bere aiz-kidetasuna eskiñi eutsan.

Eta ordutik auferantzian safi-askotan artzain gastiak artzain zaía ikeitu edo ikusi eban. Bai-zan zoruntsuba *Basu'de* uzubagandik iges-eginda, agurearen aizkide-tasuna-bila juaten zanian.

Askotan, txabolako atian jesafiía alkarékin egozala, artzain zaíak edesten eutsazan *Txiki'r*i antziñeko gauza gomutagafijak, artzaintxubak, abua zabalik, entzuten eutsazala. Edesten eutsozan menditafen edeskijak eta ipuin polit-aberfokoyak, baña be Anboto'ko Zorgiña'ren edeski aífagíja. Ta ipuñak aldian itxiía edestijatzaz

itz-egiten ebanian, artzain txiro zafak antziñeko erka-bea irudijan. Orduban bai-ziran sutsubak bere itz abef-koyak, abefi gaxuaren alde itz-egiten ebanian.

Lastei, baña, amafu zan betiko artzain bijen zori-jona. Bein, *Txiki* luzaruegi agurearekin egonki, txabolara belu eldu zan. *Basurde*'k ifandu eutsan zegatija, ta erantzunak ase ezebalako gogof astindu eban. Baña egun gitxi-buru belu eldu zan bafiro.

Zerozer susmau eban gixon zur-zur arek: origatik bijaramonian *Txiki*, beti lez, txabolatik urten zanian, bere jafai juan zan. Eta artega-barik artzain bijak alkar-ekin itz-egiten egozala, agiri zan bat-batez, ta aserez gofituta, *Txiki* astindu gura-ixan eban, eta olan egingo eban agurea artetu-ezik.

Ordutik galazo eutsan txabolatik urtetia berakin ixan-ezik, eta egunik asko igazi zan gastiak bere aizkide zafa ikusi-barik. Azkenez, baña, agureak ikusteko gur-aritsu, iges-egin eban. *Basurde*'k jakinki asmo ixugafija sortu eban. Ixildu zan, baña; ta *Txiki*'k au ikusirik safijago ikerituten eban aizkidia.

Egun baten, *Txiki* itxaftu zanian bakarik ikusi eban bere buruba. Egun-sentija zala *Basurde* bertan ez-egotiak jo eban, eta artega-artega ixututen asi zan.

Berak zegatija ezekijala, txaboleari ilun-ilun eritxon, eta iges-egiteko asmua artu eban. Ezpai eguala, bat-batez agiri zan *Basurde*. ¡Bere agirkixuna ixan zan ixukofa! Arnasa-oska, zapa baltza itxulastuta, ta begijak suba jarijoten lez etofan. Eskumean mendi-aiztua eukan, odolez gofituta, ta uzubaren bafez bafe-egijan. Saftu zan txabclean eta baztefan aizto odolaba jauftirik, *Txiki*'ren afez jafi zan eta begiztu eban, begirakun ain ixukofaz ume gaxuak mendiko otso gustijak beragana etozala uste ebala. Oyu andija egin eban eta gustiz bildurtuta mendijetara iges-egin eban, *Basurde* berari jafatu-barik.

Arin-arin joyala, artzain zafaren txaboleaz gomutau

zan. ¿Nun aizkide oberik? Eta ara erdu zan gustiz nekauta. ¡Obe litxakijo elitxatian elduko! artzain zafa bidera urten etxakon-eta. Bilatuten asi zan, eta txabola-erdiñan odolez goñifuta ilotzik idoro eban.

Igafi eban *Basurde*ren asperkunde ixukoña, ta negaréz itota, jausi zan bere aizkide zanaren onduan, mendijan ixan eban aizkide bakafaren onduan.

Baño, begi oztindun artzain gaxo-gaxuak bakafik ikusi eban bere buruba, mendi-mendijan, txabolarik-txabola efuki-ogija bilateko bialtuta.

Mendiaf efukitsubenetan ogijori idoro ei-eban.

Eta otso uzubak safitan bidera urten ei-yakozan. Bera, baña, etzan otsuen bilduf, onetarik uzubenatzaz azke zan-eta.

Baña bere gurasuen eta edeski ain politak edesten eutsazan artzañaren mañasan-mañasuna ezeban egundo aufkifu.

SABIN

SABIN! ¡Sabin!—dei-egin eban amek, eta bere abots zolija basetxe zabaleko gelaetan galdu zan. Inok ezekan erantzun.

—¡Sabin! ¡Sabin! ¿Nun ete-ago?

Eta orain ume-abotsak erantzun eban ufun:

—¡Bai-nua, ama!

Berialaxe, sei-saspi urtedun moñoskotxuba agiri zan antxe. Bilduf-bildufaz etoran, amearen agirakea itxaroten daun lapurtxu gastia lez. Bere begijak bar-uko bildufa erakusten eben.

—¿Zer gura, ama?

—¿Nun enguan eskutauta, satoa bere zuluan lez? ¿Zegatik ez-ete-ua kalera?

Umia ixildu zan.

—Ataz jolastuten yinarduben ire aizkidiakin ¿zegatik ezago?

—Eztot gura, ama.

—¿Zer gero? ¿Zegatik ori?

—Eurekin egon gura enazalako.

Au esanik negar-malkuak bere begijak ezkotu ebezan.

—Bai-nayuan susmetan i eure aizkidiakin ez-egoteko zerbait edo-ebala. ¿Eta zer dokala-ta eurekin ezaz egon gura? ¿Gatxen bat egin ete-dauske?

—Ez, amatzu ori.

—¿Zer, ba?

Umia bafiro ixildu zan.

—¡Erantzun egik!—ameak esan eban gogof.

—¡Ixeke-egiten dauste!—azkenez esan eban ume gaxuak, eta asi zan negafez.

—¿Ixeke, diñok?

—Bai, ixeka-egiten dauste eurekin nagonetan.

—¡Olakorik! ¿Zegafik, ba?

—*Sabin* ixena ei-dodalako.

Umiaren negaf-malkuak getu ziran. Amea ikaratuta eguan. Ezeban uleitzen bere semiaren ixena ain bafegafija zanik. Umekerijak baño etzirala uste-eban, eta bere semiari, mosu samufa egiñik, esan eutsan:

—Ua, gixaxo ori, ta eurei ez jaramon. Esatsek bekaitz edo-dauskela, ire ixena eurenak baño poliñagua dokalako, ire atita on-onak ipiñi euskan-eta.

Eta bafiro mosu-eginki, basetxetik urten-eragin eutsan.

Basetxe-aufian eguan landa zabalan sei edo saspi mutil, *Sabin*-antzedunak, jolastuten ziran. *Asto* dere-txon jokuan inarduben eta bestien bian eguanaren gafiñan ijutika ebiltzan. Eguzkijak euren afpegi bigunak argiztuten ebazan. Mutil ofek urduri ta bizkofak ziran, albeiñjetako basetxietan jayuak. Euretariko baten bat jausten zanian bestiak bafeka asten ziran.

Ordubantxe agiri zan *Sabin*. Mutil gaxua bilduf-bildufez etofan. Bere lagunak ikusi eben eta alditxu baten itxi eben euren jokua. Gero eurekin ez etofeteko zegafija itandu eutsaen. Berak, baña, ezeutsen erantzun.

Asi ziran bafiro jolasten. *Sabin*'ak, gura-ta-ez, euren jokuan lagundu ebazan. Aldi luzetxuba igazi zan bakan. Baña *Sabin* bere aizkidien ixekak befentzuteko bilduf-zan oindiño. Oldozkun arekaz ategatuta, bein bere burubaz aitzuta lufera jausi zan. Bere aizkidiak

bařeka ta bařeka asi ziran, bere lepotik ixeka egiten ebela. Sabin, ori ikusita, jagi zan arin eta bere aizkidiai esan eutsen maratz:

—¿Nori ixeka-egiten dautsozube, kirten ofek?

—¡Ori itauna! ¡Iri, ba!—erantzun eutson batek.

—Niri inok etxastak ixeka-egiten, eta zubek ezelan bez.

—¿Bai-dautsozube entzuten? ¡Kokua ba'litiz lez!

—¡Kirten ori!

—Ni bai-nok kirtena, baña i az... ¡Sabin! ¡Aupa Sabin!

Ume-artian baře-purustadea entzun zan. Alkar be-giztu eben eta danak batera asi ziran:

—*Sabin, Sabin.* ¡Ja, ja! ¡Sabin! ¡Ori ixen polita!

Ume gaxuak arpegija lotsaz gorituta eban. Alde batetz asafiak eta bestez lotseak bere miña lotu eben. Bere ixena aldeztu gura-eban, baña bakarik esan eban:

—Eurria baño politagua... ¡Pelagio!

Baña ixekeak gertuten zirala, ta bere ixena aborik -abo ikusijaz negarrez asi zan eta basetxera iges-egin eban.

Atartian bere alitea aurkitu eban.

Agureak, negar-egijala ikusiki, itandu eutsan zergatija:

—Atita mae: ¿guzur-guzura da, ezta?

Agureak ezin eutsan uleitu. Saftu zan basetxian, jesa-fi zan eta bere ilobeari jesa-fi erazo eutson bere bel-aun-gaňetan.

—Tira, ba. ¿Zer dok, Sabin mañoi?

—¡Ez, ez!... ¡Sabin, ez! ¡Nik eztot Sabin ixenik!

Ezeban uleitzen.

—*Sabin*, gaizto ofek ereisten dauste. Baña guzur utsa da. ¿Ezta, atita mañoi?

Orduban bai-eban susmau agureak zer zan, eta ito-

beari bekoki-erdiñan mosu-egin eutson. Gero itaun-itaunka jakin eban jazo zan gustija.

Baña etzan ikaratu. Bere ilobearen ixena ixenik edefena zan bere ustez. Ain edefa zalako gixon gaizto batzuk, ez umiak, gófoto eutsaen. Berak bere iloba kutunari ixen ori imiñi eutsan, eta ordutik auferantz ilobeari ereistia zan bere poz-poza. ¡Ez, ixen maña etzan bařegafija!

Eta agura on-onak beso-artietan jaso eban Sabin, eta gero ¡bai-ziran edefak esan eutsazan gauzeak! Gixon andi batetzaz itz-egin eutsan, beste aldiñan bere ixen ilezkořa ixan ebanatzaz. Gixon ospetsu ak bere efi gaxua beřbiztu eban. Eta gero esan eutson aberřtzaliak, ixen ori entzuten dabenian, pozez ta miñez negař-egiñen dabela: pozez, euren aberřija gaizkatu ebalako; miñez lastefegi il yakelako. Agureak itz-egijala bere begijak suba jarijoten lez eukazan. Umiak, abua zabalik, entzuten eutsan. Agurearen agotik *Sabin* ixena sařitan urten zan. Bera gixon ospetsu aren aizkidia ixan zan; berak espetxian ikusi eban bere aberřijaren nekausten; berak bere ezpañetatiř aberři-deya entzun eban; eta berberak, azkenez, gura-ixan eban bere ilobeari ixen edefa imiñi, geruago, aberřijaren alde z gogoz alegindu ledintzat.

Illobeak ¿uleřtu ete-eutsan? Iñok eztaki, baña atiteak amafu ebanian mosu samufu egin eutsan.

Bijaramonian, basetxe-aufian eguan landa zabalan, bařiro mutilak jolastuten iñarduben, bildotsak mendijetan lez. Euren artian Sabin be eguan baña orain aurfegi-alai ta bijotz-atse.

Eta bařiro mutiletariko batek, Sabin negařez ikustiařen, oguzi edo esan eban ixen ospetsuba.

Bařiak entzun ziran.

Umia, baña, asafatu-barik, erdiñan jaři zan eta pozez beterik esan eutsen:

—*¡Sabin!* Bai. ¡Au da nire ixen edera! Añeak imiñi eustan. Gixon andi-andija, orain Goyan dagonaren ixen ilezkoa da. Ixenik edera, ta matiena be. Geure gurasuak entzuten dabenian, pozez ta miñez batez, negafez asten dira. *¡Sabin,* bai, eretxi egistazube *Sabin!*

Eta buruba bigutu ebanian agurea ikusi eban atetik entzuten eutsala. Bere besuetara jo eban. Euren aurpegiak batu ziran, eta euren bijotzak be. Gero mosu samur-samur entzun zan.

Mosu ori entzunik Abertzale gorenguren gogua poz-pozet bete edo-zan.

ESKARBAGIA

Negu gogoña zan. Egun axe-otz eduñtsu baten, bi-diak eduñez beterik egozala, basetxe zareko atian ots iradukofak entzun ziran.

Entzutiaz basetxequak geldu ziran, eta etxe-jaunak eten eban bere seme adijai asabaen elez egiten eutsen edeski aberkoya. Ziñez, etziran arek basetxera inorbat juateko eguraldi ez ikertaldi egokijak.

Otsak befentzun ziran, len baño gogofaguak, eta semerik gastienak bilduñez ifandu eban:

—¿Nor ete-da, aña?

—Etxekijat nor dokan ez nor ixan layeteken—erantzun eban ateak—baña dokana dokala, geure atian jo yok eta idegi bial-yautsoguk.

Eta umetariko bati idegiteko agindu eutsan.

Atiak opo-gañian bira-egin eban eta ataz bidazti gaxua agiri zan, gose-otzez kikilduta, erdi-ortosik, janzki zarez jantzita, eduñez beterik, loi-loi.

—¿Zoruna etxion bedi!

—¿Urtzi lagun! ¿Zer gura-dozu?—etxe-jaunak itandu eutsan.

—Bide ilun-eduñtsu oretan bidekatutako bidazti

gaxua naz, ta gau ixugaríja dala-ta, zaindoki-eske natofkixube—bidaztijak erderaz esan eban.

Euzkotafak ziran basetxeko jaubiak, eta euzko-semiak efukijorak beti ixan dirala-ta, afotza ondo abetaldu eben.

—Adijon zatoí, bidazti gaxuoi, suba ta bazkarija gertu dagoz-ta.

—Bai; geukin bazkalduko dozu, ta eguraldí txafa dala-ta, geure basetxion lotuko zara.

Lasteftxe afotza, janzki bafijakin, sukaldian eguan. Bitaftian umiak, eskaratzeko bazteftxu baten batzauta, afotzari begizka, adi-adi, egozan.

Bere itxurea, baña, lenendik, etzan umien begikua ixan, eurek zegalíja ezekijela. Gixon gastia zan, begi-baltz-urduri, afpegi-zail, gorputz makalduna, itxuraz afotza. Bere elia batez-be etzan euzkotaren ele zar edera, erdereba baño.

Iñok ezeutsan bere ixenatzaz, ez bere bixikereatzaz itaundu. Zana zala basetxe-bafu eguan eta andik bafiro urten-arfe aizkidetzat arfu bíaí. Berak bez ofetzaz ezeban itzik esan.

Ataz ostotsa entzuten zan gero ta ixukoíago. Noxian-bein tximistak etxe-bafuba argifuten eban. Basetxequak otoi-egijen, bidazti gaxuen alde Urtzi'ri eskatzen.

Apaldíja eldu zan. Mai-onduan gustíjak jaí ziran. Apaltzen asi baño lenago, gustíjak zutunik, etxe-jaunak otoi-egin eban, bestiak erantzun eutsaela, euzko-basetxietan antziñeko ekandu ona dan lez. Bidaztíja be, bíaí zalako, zutundu zan, baña ezeuzan otoi-egíteko bere ezpanak zabaldu.

Au orok begiz-jo eben, umiak batez-be, ta eurotaríko bat bere geldasuna erakusten asi zala, agureak ikufka ixilik egoteko agíndu eutsan.

Aparíja amafu zan. Bafiro eskafak egiñda, ba-

kotxa bere lekura juañ zan. Etxeko andereak kendu eban maya ta gero sutonduan jañ zan. Umiak, lo-gura zirala, ama-ondora jo eban. Etxeko jaunak, aulki nagusi-jan jesafirik, bere sakeletik eñetako odiñua atarau eban.

Afotzak azkengo sagardontzija utsiñu eban eta, eskañ-ordez, ona bere itz mergatzak:

— ¡Eñi madarikatu au! ¿Noz emendik aldenduko ete-naz?

Etxe-jauñak, uleñtu-eziñik, begiztu eban.

— ¡Guraritsu nago emendik juateko!

— ¿Zer diñozu? Laga gura-dozun eñija ¿zein ete-da?

Auxe. ¿Zein ixan, ba?

— ¿Zer dala-ta laga gura-dozu?

— Eñi txafagorik eztagolako.

— Ez aiztu gero geure etxion zagola.

— ¿Nor nazan jakin gura ete-dozu?

— Ez, beintzat. Etxe onetan ogija emoten da, nori emoten yakon jakin-barik. Eztogu eskañik eskatzen; bai, baña, geure eñijari dagokijon lotsea.

— Azketsi, baña egija bai-da. Emen euriya baño eztago; eñura ta leya baño eztagoz. Eguzkija ezta iñoiz urteten. Eñitarak be eztira begikuak, esku-estu ta gaiztuak baño.

Agurea ikaratuta eguan, ziñetsi-eziñik. Umiak euren ama-onduan, itz-egitako bilduraz.

— ¿Zer diñozun bai-ete-dakixu?

— Egi utsa baño ez, mingotsa dala be.

— Ezta ori egija.

— Ta, ganez, eztiñodana. Irain, gofoto, iñañtzi... Bai-dot esan: eñi txafagorik eztago.

— Baña ¿zer dala-ta deritxozu ori? ¿Etxe-atiak itxi yatuzan? ¿Ogija kendu eutzuben?

— Ez, emon eusten; baña loñtuteko ixerdijaren ixerdija bota, ta nekiaren nekia jasan biañ-ixan neban.

—Lan-egin eta nekatu-barik çnun jaten da ogija?... Baña bai-dot ulertzen. Eroso ta nekatu-barik idoroko ebelakuan zoruna-bila ona etofi, ta uste-eben baño gaxagua zala ikusirik euren etofkundia gaiztetsi ebenetarikua edo-zara zeu be. ¿Ezta?

—Zorijak eratofita eldu nintzan efi onetara; eta, ziñez, emen oña ezafita berialaxe, neure efiñiko ametsak, amets gozuak, burutik igesi yatazan. Zorigatxak jota, neure abefija itxi bial-ixan neban, eta neure zorunaren egafija asebetetako asmuaz efi onetara jo neban. ¡Baña neure zoriya dan mingotxa!; ortze odehyetaz estalduba, luñ sasi-sastrakaetaz betia, ta gixon zeken, burukoyak baño eneuzan aurkiñu. Edozelan eta edonun lan-egin neban; eta amaika neke jasanda txinditza txikitxuba borobildu neban, neure efira, efi onegaz antzik be eztaukan neure efira biguñtzeko.

—¡Zeure efija edo-dan eñtitsu, ekañkoñ, aberatza!

—Neure efijan eguzkijak odei-barik argi-egifin dau beti. Ango ortzia beti dago oskarbi, baso-zelayak beti loratsu, gixa-emiak beti alai.

—Zeuk diñozun baxen edefa ba-da, ¿zegafik itxi zeban zeure efi ori?

—Zori gatxak...

—Bai, zori gatxak—bere asafia ezi-eziñik etxe-jau-nak esan eban—efi onen zori gatxak, geuriak, zeu, beste asko lez, eratofi zenduban, bere emoyak gozafuta gero bera gaiztesteko. Zuben bijotzetan ez-edo-da eskaf-ona soñtuten. Etoñten zarie ona, ¿zegafik ukatu!, zuben ortze garbija, zuben lora usaintsubak, zuben baratz ekañkoñak eta zuben aberkide alayak-añen, zuben etxietan gosiak ilden zengozalako, ta uste-zeben antxe etzeukena ementxe idoroko zebela. Eltzen zarie ta beriala geu baño gorago igon gura-ixaten zarie, ta ogipide gustijak añtzen dauskuzubez. Baña ezta ori txafena; gura-zebena loñtu ta ziskuba borobilduta, zuben efijetara biguñtzeko

aldija eltzen yatzubenian, gaiztetsaz ta ta ezetsaz ordaintzen dozube egin eutzuben ona; ta bere eurijaz zuben txinditzea gefu eban ortziari euritsuba deritxozube; zuben bixitza irauteko alikaturea emon eutzuben lufari idofa; gosez ta eukijezaz il etzedixantzat, euren etxietako atiak zabaldu eutzubezan gixonak doloarak dirala esaten dozube...

Etxe-jaun zara ixildu zan bere asafia ageftuta gero. Eskaratz andija ixilik eguan. Urun-urun ostotsa oindiño entzuten zan. Bidaztijak buruba makuftu eban lotsaren lotsaz: egija eskafbagia baño altsubagua da.

Bitartian ekatxa ufundu zan eta oindiño edura ixan-añen bidiari jarafuteko galtzoririk ezeguan. Jagi zan bidaztija, bere janzkija atondu eban, eta azkenez, agur-egiñik basetxetik urten zan, bere eñirako bidiari bañero jaraturik.

Orduban, agureak, jazo zana ixilik ikusten egozan bere emazte ta semiai, dei-egin, eta leyo-ziañ bidaztija erakutsirik, nausikero esan eutsen:

—Egunen baten bidazti eskafbage oñek, edo oñetar-iko bidaztiren batek ogi-eske geure etxe-atian joko ba-dau, bere gosia asetu, Urtzi'ren gurea da-ta, baña ez-itxi etxe-baruban saftzen.

GOYAN EDURĀ

MENDIJA gora ¡bai-dua pozik, bai arintsu Teles gastia! Arpegiya alai ta oñak iradu, afkatxik-afkaltz, amearen bila diñardun oreña-antzera bai-dua Teles bizkofa.

Uso zuri-antzez mendi garai-tontoñan dagon *Mendietā* basetxerantz begirakun lera-sutsubak zuzentzen dauz. Basetxera uferatuten dala, bere bijotz-zauzkadeak arinduten dira. Bertan neskatiñ larañak joranez beragaz oldozten daula igañten dau. Ori dala-ta, axe aztundun uri baltzetik urten eta, nekatu-barik, mendi-tontoñ argi-jetaraño igoten da.

Eta gero ta ariñago dua, bide leun eta luziak itxiñ, bide zidoñ-oyaftsubetaz-ziañ, gogo-pozak gorputzaren nekia aiztu erazoten dautsala.

Azkenez, ekin eta ekin bere gurariya loñzen dauna lez, Teles gastia bere mañaliaren abira eltzen da.

Mendiko lorarik edereña, neska polit apala basetxe-ondotxuban dago, bastañ (solo)-lanari ekiñen. Buruba jaso ta Teles berari begizka dakusanean, bere begi urdiñetan mañasun-izpija dargi.

—¿Zer dokala-ta atof, Teles?

—Ez neuri iñandu, Eduñe. *Mendietā* basetxe onek

eratoñten nayon. Gero, be, uri-aldian bai-az ikuskatxa.

—Nik gura bai, baña.... enok buru-jaube.

Ilunak bere bekokija tximuñzen dau. Gero diño:

—Ezintzan etofí bíañ.

—¿Zer donala-ta?

—Neure aña... (ta au esanik bere ezpan gorijak dar-dar dagije), neure aña... bai-dakik nor dokan.

—¿Etxian ete-yagon?

—Ez; baña etofí yafekek.

—Bayetofna, ba. ¿Etxakin, ala? Eta etofizkero be, nik ekingo yautsonat atzaltzen. Nik esango yautsonat bere alabea donan mañagafija, añaak seme-alabaen zoruna bilatu bíañ-yonala.

Uriñak eta neskatila lirañak dagijen mañasun-eleztea luzaro dirau. Bat-batez bekokija ilundu ta neskatileak diño:

—Neure añaak eutzaz esan yostakana ¿egija ete-dok, Teles?

—¿Zer esan dausna, ba?

—Esateko bildur nok, guzuña edo-dok-eta.

—Ez; esan, esan.

—Ikaskintza bafi-zoruakaz euzkotafen añaian goñotua ereñen baso-efijetaz ibili; abefi ixuna mañe-ixateko, egijazko abefija, goñotau; ta añaotzak eta nire añaeren aldefdija ezesten yuezanetarikua azala esan yaustak... ¿Egija ete-dok, Teles?

Neskatila ixiltzen da erantzunaren begira; baña Teles'ek itzik be eztiño. Adikatuta dago. Neskatileak ekiñen dautsa:

—Guzuña dok ¿eztok, Teles?

—Abefija mañe-ixaten euzko-anayai irakasteko etxetik urten eta of-emen azi ona ereñen yiañardunetarikua bai; ofetarikua non ni, zorunez.

—¿Bai-ete? ¿Gaizto ofetarikua az?

—Gaiztuak ez, Eduña, abeñtzaliak baño. Ire añaer-

en ustez guk ereten yonagun gorfotua, mañasuna, abefi -mañasun utza baño ezton.

Eta Teles gastiak, matasunaren mañasunaz, Abefi gaxo aitzuba gogoz ta sutsu goralduten dau.

Edufne'k begijak-befi ta bijotza-otz entzuten dautsa. Noxian-bein ziñeskatxa bere aufpegijan darakus. Amaika uste ixun bere afeak softu erazo dautsa Teles'en itz sutsubak bat-batez uleffzeko.

Oindiño bafiketea bai-dirau, baña orain mañasun -atzarik eztauka.

—¿Eu be ofetarikua?

Eta bere itzak, lenago leratsubak, eduña baxen otzak dira oin. ¡Afearen alabea, azkengo gudatian guda-buruba ixan zanaren alabea!

Guenez, ezer loftu-barik, alkafi aguf-dagitsae.

—Eutzaz enayuan ori uste, Teles. Bai-dakik, baña. Auferantzian *Mendieta* basetxera etofi gurako ba-az, etofi afeke, nire afearen bayetzaz ta be. Baña ofetarako uste okef ofek itxi biafko dozak.

Abeftzale gastiak mendiz-bera dagi. Eztua, baña, aufpegija-alai, ez ofiak-iradu, ez afkatxik-afkaltz ama-bila diñardun oreña-antzez. Bijotz-bijotzan arantza zofotza dau: mañasun bi alkafen aufka.

Bat-batez Edufne'ren afea aufian dakus.

—Bai-yakijat nundik atofan. Mozolua gaimelufatxari lez nire etxe-inguruka abil. Baña bein eta betiko diñoskat: abefi ta bakaldun-atxin dozakan uste gaiztuak eztozak *Mendieta* basetxian saftuko. Bai-dakik.

Eta Teles'en bijotza lefuten daun begirakun mergatzaginda, mendiz-ziaf aufera dagi.

Azkenez gaste gaxua urira eldu ta ifun-atsege etxian saftzen da. Uriko keyak bere bulafa ifoten dau; ta axe garbija gura-daula, mendi-goirantz bere begijak dagije. Laño-multsuz estalduta mendija agiri-ez dago.

Egun gitxi-buru gaste-talde bat bai-dua mendirik -mendi abesten. Eduf bafijak mendijak zuriu dabez. Au dala-ta gaste-talde andija urilik urten eta axe otzar-en bilduf eztala, oftik dua mendirik-mendi. Bai-dira mendi-galufetara elduten; bai-dira ikuskixun edefaz geltzen.

Abeftzaliak dira. Mendijan dagozala, basetxe-atie-tan joten dabe abeftzaletasun-azija saftuteko. Eta euz-ko-abesti zaft-bafijak, abesti aberkoyak, abesten dabez.

Teles eurekin dua. Lengo egunetan guda gogofa sof-tu zan bere bijotzan. *Mendieta*'ko neskatila berak mate-ebana! Bere Aberi gaxua berak laztan-ebana! Gero, be, bere bakaldun luf-jua ta gudarozte gastien zale-kerijaz Edufne'ren atea zan temati ta buru-gogofa.

Eta bijetarik bat, Aberija ala Edufne, autetsi bial.

Aizkidiak ufengo ibilgundia iragaften etofi yakozan. Lenenguan etzala juan gura esan eban; geruago, aber-tzaletasuna zala-ta, bayetz esan eutsen. Baña *Mendieta* -aldez-ziaf ez-juateko esan eutsen.

Eta of duaz, mendirik-mendi, euzko-gastiak, ikuski-xun zuri-ederakaz gelduten, eta azi ona edonun erefen. Euzkotaf gastiak dira eurek, axe aztundun urijetatik urten eta mendi-tontof argijetaraño, bixitz-axia aftzen, igoten diranak.

Baña eguzki-argija itxungiten asten da, ta atzera egin bial. Batzuk diñue *Mendieta*-ondoz juateko, bi-dia labuftzen. Teles'ek eztau gura, baña bestiak geya-go dirala, *Mendieta*-ondoz duaz. Teles, bakaalik ez lotutiafen, gura-ta-ez, eurekin dua.

Mendieta'ra eltzen dira. Basetxe-atian Edufne ikar-atuta dago gaste-talde andija etofien dakusala. Bere aña-bila bildufez dua. Baña gaste-aftian Teles dakus.

—¡Teles!

Gastiak aufera dagi. Azkenko irabakija aftu dau.

—Emen non, Edufne.

—¿Nortzuk dozak ofek?

—Ire aŕearen ustez, ikaskintza bafi zoruakaz euzkotasen aŕtian goŕotua ereŕen baso-efijetaz ibilden donazanak. Ikusi egiñaz, Eduŕne; ikusi ta entzun egitsoen. Eta esan gero ofen gaiztuak donazan.

Ufe-ufian gaste-taldiak «Itxakundia» abesten dau. Mendiko lora polita ixilik dago, abesti abefkoyak bere gogua sutetan eztaula.

Atea, zaratea dala-ta, atera urteten da. Bere bijotze-ko naibagia aurpegijak darakus.

—¿Eu emen, Teles? ¿Eta goŕoto-abestijak abesten yuezan ofekin? ¿Neure itzak aitzuta, neure basetxera etofi az? ¡Alde, alde emendik bizkoŕ, bestelan!...

Eta bere ixakerea, lengo gudatian Karla bakaldu-naren guda-buru ospetsuba ixan zanian lez, ixukoŕa da.

Teles, gotas-eske, neskatilearen begijetara beriak biguŕtzen dauz, baña neskatileak, begijak itxirik, buruba beste aldera dagi.

Bijotz-atsebagerik samiñenaz mutil gaxuak atzera dagi, ta talde ufuti-ostez bai-dua.

Uferatuten dala gero ta argijago abesti edeŕa entzuten dau. Gastiak abesten dabe:

Goiko mendijan

eduŕa dago

eŕeka-aldian

ixotza.

Eta buruba biguŕtzen daua, eduŕa, ziñez, goyan bai-dagola dakus.

ITU'R MENDI'KO ZORUA

ITU'R MENDI basetxetik urira saritan jasten zan, eta gixa-emiak itxal-itxalaz abetaltzen eben.

Bere zoritxafa zala-ta, emakumiak efuki-yakozan; gastiak, egunoro ikusiñ, ardura-ezaz begiztuten eben, eta agura-atsuak bera ikusirik burubak aldera egiten ebezan, eurentzako ikuskantz ituna bai'litzan.

—¡Zorua! ¡Bai-dator zorua!— mutiko - neskatuak, urun ikusirik, oyu-egiten eben, eta ikuñka alkari deika, zorua elduten zala, aldera-egin eta adi-adi, ixilik, ixeka-barik, berari begizka egoten ziran.

Andi, zailtsuba zan; uledija baltza ta lasaya, agiñak zuri-zurijak, begijak zoli-urdurijak ziran, suba jarijoten lez. Arin-arin ibilden zan beti, iradu bai'litzan, eta bere ixakerea bakan ixukoñ zan.

Ezeban inorekin itz-egiten, edo itz-eginezkero, bere itzak sentzun-bakuak ziran. Bere estafilik, baña, bafe-pufustada bakan luzia noxian-bein urteten zan, iri-pufustadea. Bera entzunik agura-atsuak belarñak bildufez isten ebezan.

Egunian-egunian *Itu'r mendi* basetxe zuriñik, subak eñeta etxe-ondakin batzuren onduan eguan *Itu'r mendi* basetxetik jatsi ta oyar-zidofak-ziañ urijan sañtzen zan.

Geldiñuteka txadonera juañ, sañtu ta bazteren baten jesañita, irudijanez otoika luzaro eguañ, eta gero bide berbertain basetxera atzera egiñen ebañ.

Bera zala-ta gauza bakan-bakanak edesten zirañ. Ezin ebañ txapel goñirik ikusi bere gogua bilduñtu-barik. Bere basetxe-onduañ egozañ etxe-ondakiñen auñez ezin zañ igaro, jazokun txaren baten bilduñ bañlitz lez Surik txikijenañ iges-eragiñen eutson, bañta kebidien subak be, ta edesten zañ, urtoro, Deun-Jon-gabañ, mendiko sutzafak ilundijak argituten ebezañetan, basetxeko bazterik ilunenañ sañtu ta oge-zapijaz eskutauta, antxe luzaro egoten zala.

¡Bai-zañ zoro-zorua Marte, *Itur'mendi'*ko zorua!

Au ta be, bere lepotik bañe-egin-barik, emakumiak efuki-yakozan; gastiak ardura-ezaz begiztuten ebeñ; agura-atsuak burubak aldera-egiten ebezañ, eurentzako ikuskantz iñuna baiñlitzan, eta mutiko-neskatuak adi-adi, ixilik, ixeka-barik, berari begizka, egoten zirañ.

Aldi atan neu urijañ bixi-nintzan eta zorua egunoro ikusten nebala, jakin-gureak zirikañta, jakin gura-ixan nebañ zorakerijañen zegatiña, bañta gixa-emiak yakozan itxal-efukijañena be. Ta bein nire aizkide zañ baten etxera juañ nintzan. Aizkide ak urijañ antziñetik jazo-tako jazokun gustijañ bañi ebañ; berari, ba, iñandu neutsañ.

Nire gixonañ esku-añtietan eukañ lana itxi, burubari atz-egin, intziri-egin ebañ eta, azkenez, astiro, arira jo-teko bidia bilatuten lez, edesi eustan zoruareñ edestija, nik iñoz-ez-iñoz entzun nebañ edestirik negañgañijena.

Anai-añteko guda gogofareñ aldi iñuna zañ, Euzka-di'ko luña euzkotafañ odalaz goñituten zañ aldi iñun-iñuna. Ezeguañ atarik, ez semerik, ez anañrik, arerijo-talde bi, pizti gosetijak lez, alkafañ auka baño.

Aldi atan Marte bere guraso ta nebearekin bixi-zan *Itur'mendi* zañan, gauñ etxe-ondakiñak baño eztañ *Itur'mendi* zañan. Amañ urteduna zan neskatila, eñnai zuñ zolija. Bere gurasuak asko mañetan eben bera... Guda-tia asi zanian bere nebea, ogei urtedun gaste eñtsuba, azañkeri-zalia, *baltzen* gudarozñian sañtu zan, usteidien añtian ontsu ta bixijenetarikua ageñtzen zala. Añea be usteidia zan, baña zañegija gudakatzeko; au zala-ta asko eban arerijuak jakifeka bere usteidiai uñgaztiaz.

Aldi atan urija añtegatsu eguan. Biztanlerik geyenak, gastiak batez-be, karlatarañak ziran eta Karla'ren aldeñ izkilubak añtu ebezan, uri baria guda-zelaya biguñturik. Ija -egunoro albo-urijetan *baltzak* agirtzen ziran, biztanliak asalaurik. Añezkero dana zan bil-duña, dana naspila, izkilubak añtu ta areyo-bila juan; areyuak, baña, beti iges-egin eban bestiak eldu-añefeko.

A zala-ta ezeben urikuak begi onaz ikusi Marte'ren nebea *baltz*-gudarozñian sañtutia ta bere añcari aspeñkunde gogofaz zematu eutsaen. Berak ezeban jaramon eta usteidiai uñgazten jañañtu eban.

Zori aldakoya egun aretan karlatarañentzat aldatu zan. Bein albo-urijetan *baltzak* bestietan baño geyago agiri ziran eta urikuak iges-eragiñen urten ziranian, gotubak ixan ziran, apuñtu ta huñustuta biguñturik. Agatik asaldata egozan eta areyuakanako gofotua andijagotu zan. Aspeñtu gura-eben, zelan ezekijela.

Orduban *Itur'mendi* basetxiaz gomutau ziran. Antxe bertantxe, uri-goyeneko basetxe zañan, euren zoritxaña zala-ta bañefeka, gentzaz bixi-zan areyua, *baltz*-añtian semia ebana, baña, susmetan ebenez, beste taldiari uñgazten eutsana.

Ezeben geyagorik bial-ixan. Euren añteko gixon gaizto batzuk, edonun ixaten diranetarikuak, asmo ankeña añtu eben. *Itur'mendi* tañ gaxuak!

Eta gau baten, Marte uritik basetxera joyala, *Itur'*

mendi-aldatza igotian, bere estafilik etzi-oyuba urten zan, goyan sutza^r andija, ga^rmendi^rja lakua ikusijaz.

Arin-egin eban gixaxuak, arin bijotza-ausi, joran -joranez, baña etxera eldu zaneke sutaurik ikusi eban, eta etxiari biraka txapel gofidun batzuk dantza ixukof-etan.

Etzi-deika asi zan; nega^r samiña egin eban; inok ezeutsan jaramon. Orduban, oñazez alaka, gudari battegana juan zan eta besoz oraturik sutza^rera bultz-egin eutsan, esanik:

—¡Ene ata! ¡Ene ama! ¡Gaizkatu egixubez!

Baña, erantzun-barik, ba^re-pu^rustada anke^r-ixuko^ra entzun zan.

Auzokidiak eldu ziranian belubegi zan. *Itur^rmendi* basetxe za^ra auts utza zan. Etxe-ondakin-artetik jau-bien gorpuzkin e^riak atarau ziran.

Marte bazte^r baten, itxura bakanaz, agiri zan. Kikilduta eguan, uledija azkatuta, begijak-zofotz, eta bere estafilik ba^re-pu^rustada itxal bakana urteten zan.

Gudatia ama^ruta, bere nebea urira bigu^rtu zanian *Itur^rmendi* za^r-onduan *Itur^rmendi* bafija iragi eban. Bertan Marte gaxua a^rtu ta auferantzian gudaketan ez saf-tzeko abintza egin eban.

Marte azi ta sendotu zan, baña etzan bere zoraker-ija ama^ru.

Au da nire aizkidiak edestu eustan edesti tamalga^r-ija. Orduban ule^rtu neban zer zala-ta zorua ikusirik emakumiak e^ruki yakozan, gastiak ardura-ezaz begiz-tuten eben, mutiko-neskatuak berari begizka, adi-adi, ixeka-barik egoten ziran, eta agura-atsuak buruba al-dera-egiten eben, eurentzako ikuskantz ifuna bai^rlitzan.

Edestija amatu-ondoren zorua bera geure ondoz
igaro zan. Arin-arin joyan, beti lez, uledija lasai, agiñak
zuri-zurijak, begijak zoli-urdurijak suba jarijoten lez.

Bareka joyan, bare ankeñ-ankeñaz, bare itunaz,
abendaide-iraliak gaiztesten lez.

...the ... of ...
 ...the ... of ...
 ...the ... of ...
 ...the ... of ...

...the ... of ...
 ...the ... of ...
 ...the ... of ...
 ...the ... of ...

...the ... of ...
 ...the ... of ...
 ...the ... of ...
 ...the ... of ...

...the ... of ...
 ...the ... of ...
 ...the ... of ...
 ...the ... of ...

...the ... of ...
 ...the ... of ...
 ...the ... of ...
 ...the ... of ...

...the ... of ...
 ...the ... of ...
 ...the ... of ...
 ...the ... of ...

MENDIKO GURUTZA

I

GOROTO-EUTSAN, ziñez. Berakin inoz aufkitzen ba -zan buruba maratz biguñtzen eban eta bere auf-pegijak bafuko atsebagia erakusan. Bere ustez gixon txatxañagorik, doloñagorik ezeguan iñun-ez-iñun. Bijotz-bijotzez ezesten eban. Bein baño geyagotan bere zanetan odola efetan zan gixon ikusi-eziña jo-gureaz. ¡Saltzalia! ¡Aldefkide gurenatarikua ixanda aldeñdija itxi ebana! ¿Gofotau ez?

Au ta be beste aldijan aizkidiak ixan ziran, beneta-ko aizkidiak, gixadi ogendi onetan gitxi diran lakuak. Lenagoko euren aizkidetasuna aborik-abo ibilija zan. Bilaldeko bide - zelayak sañitan ikusi ebezan Peli ta Andoni aizkide bijuen ibiltze ta jai alayak.

Baña ori beñola zan, usteide ta aldeñkidiak ziranian, euren aldeñdijak geftetan euzan jai gustijetara alkañekin sutsu juaten ziranian. Baña azkenez egi-izpijak Andoni'-ren buruba argiztu eben eta bere bijotza asi zan Aberiña matetan eta bere aldeñ gogoz lan-egiten. Ordurañte gus-tiz bidekatuta galdu eban astija irabazi gura-eban. Eta ori ixan zala-ta aldeñdija ta aldeñkidiak be itxi euzan.

Onak ezeutsaen aldakuntzea azketsi. Peli, aizkiderik on eta sutsubena zala-ta, bestiak baño zorotzago mindu zan. Bere bijotzan lengo aizkidetasuna gofotorik bixijena bigufu zan.

Andoni, be, mindu zan Peli'ren gofotuaz, ta bere aldakuntzea atzalduteko, berak ikasitako egi abefkoyak ulefu-erazo gura-ixan eutsazan, baña Peli'ren lereak bere adimena ilunduten eben eta Andoni'k ezaban bere gurarija lofu. Areyotu ziran.

Eta Peli'k afotz-ikufiñari jafatu eutsala, Andoni'k abefi-aldez gero ta adoretsubago lan-egin eban.

Augatik Peli'k Andoni inoz aufkitzen ba-eban buruba bigufu ta bere aufpegijak bafuko atsebagia erakusan, bere zanetan odola efetan zala lenagoko aizkidia jo-gureaz.

Andoni'ren bijotza alaz betetan zan. Berak ezeutsan gofoto, baña Peli'ren ikusi-eziña zala-ta ifun eguan.

II

Aspaldiik uri txikiko biztanlien odola asaldetan zan. Karla bakaldunaren aldeztale gudakoyak urduriuta egozan areyuen atxin, onek, bestiak gura-eban baño geyagotan, ziran bizkoña erakusten ebelako. Kartalafak euren areyuai eutsien gofotua erakusteko eretija bilatuten eben.

Ofila-igande atako afatsaldian uriko zelayan artega-atzea agiri zan. Txistu-dantzean inarduben dantzari-tal-diak urduri-samar egozan, eta gustijen bafuban bildura softzen zan. Noski, goguen asaldatia zala-ta, beste egunetan jazoten etzana jazoko zan. Gero, be, aldefdi bijetako notiñak euren aldefkidiakin batzaltzen ziran, zelai-baztef bijetan bildurik. Afatsa uferatzen zala urdurija andijagotuten zan. Orafiño, ekatxa etzan asten. Baña txistularijak bere inarkuna amaifuta berialaxe, bi-

tzubek alkafi uferatu yakazan, ija alkařegaz nastau zirala. Lastef irařak eta zemakitzak abuetatik urten ziran, eta gero gustija nastau zan, zelayan makilaka ta ariřeketea egiřik.

Peli antxe eguan. Bufukea itxirik, alde batetik bestera ebulan, efbi-txakura efbiwaren bila lez. Multsu-ařtian iřor bilatuten eban. Alpeřik bařa: Andoni ezeguan antxe. Uřian, iges-egin eban. Bařa berak nun-edo-nun idoroko eban, eta aspeřtu be bai.

Bufukea amařu zan, alkaf jo ta juaz danak nekatuta, gurendea norena zan jakifeķa, bakotxa bere etxera juan zanjān. Peli be aizkide batzukin etxera joyan, ařeyua idoroteko itxarua galduta, ta bere aizkidiai antziřeko aldeřkidiaren bilduřkerija edesten.

Bařa onen etxe-aufeķ igarotian leyuan ikusi eban.

—¡Ataz makilaka diřardubenian etxian egotia dan ona!—esan eban, Andoni'ķ entzuteķo eraz.

Oneķ ezeutsan jaramon.

—¿Zer diřok, azaf-efutsu ořek?—jařařu eban berari zuzenduřik—¿zenbat zauriřu ete-dozak?

—Jaun-goikua'ri eskařak bat-ez-bat—erantzun eban Andoni'ķ.—Egiřen txaf ořek etxok neure bařuba zikintzen.

—Geugaz efukija ixan az, ¿eztok?

—Eta efuki natxatzube oindiřo. Efuki-barik ¿zer dogokixube, ba, zuben gořotuak dozakala-ta auzokidien odola ardura-barik ixurten dozubenoi?

—¡Ori bařija! Ire itzak-ařen ire egikereari zuř-arduratsubegija yeritxoguk.

—¿Eta neuri zer zuben eritxijak?

—Geure eritxijak, ez, bařa bai, beintzat, geure makilak.

—Adi, Peli: bai-yakijat zer bilatuten dokan. Bařa dokana dokala ire gurarija eztok lořtuko. Entzun, nire onuba: Itxi egikera txatxaf ori ta aizkidiaķ gayadixan.

—¿Ni eure aizkidia, koldaf oren baten aizkidia? Inoz-ez-iñoz.

—Itxi naik, ba, gentzaz.

—Izten aut, bai, bilduraren bilduraz zutik ezin azala egon yakustalako. Baña bairo alkar ikusiko yuagu. Bijaf, aratsan, *Mendiko gurutza*-onduan eure begira nayagokek. Antxe bertan geure eztabaidea erabagiko yuagu. Ez uts-egin, ba, lotsea gustiz galdu ezpa-dok.

Andoni'ren buruban asmo bat sortu zan.

—¿*Mendiko gurutza*-onduan esan dok? Tira ba. Anxe egongo nok ni, gura dokan legezt.

—Bijaf-arte, ba.

Andoni'k leyua itxi eban eta Peli bere lagunakin ifiz ta bafeka aldendu zan.

III

Mendi-solan, artzañak, burubak-azke, bialdeko zelayetara bedara jaten artaldiak eruaten dabezan bide-ertzan, gurutz motza, lelden eta bakaf jagiñen da. Donetasun eta askitz-usañez betia dirudi, ta baso ixilan itun-lañuak estaltzen dau. Untzofija betik gora edatzen yako, ta bere ofi oflegijetaz afizko gurutza janzten dau. Safitan, txioka uferatzen yako txoritxuren bat eta leun-leun bere ganian jariña matasun-abestija egiñen dau. Bere onduan baso-loreak azten dira. Itun-laño eskutabak mendi-solan, lelden eta bakaf jagiñen dan afizko gurutz motza estaltzen dau.

Gixa-emiak bere-ondoz igaroten diranian itxaldo txapela erantzten dabe ta euren bijotzetatik otoi samur apala igoten da.

Bijaramonian, itunduba betetako, Peli'k, aspeñtu-egariz *Mendiko gurutz*'era erdu zanian, Andoni aufkiñu eban gurutz-onan belaunbikatuta. Lenengoz atometako

geftau zan, baña ekandu donia gomutauta, berak be txapela erantzi ta otoi apala egin eban.

Otoya amañu-ondoren, bijok zutundu ziran eta aurrez-aurre euren burubak ikusi ebezan. Peli'k ixilunja ausi eban lenengoz, maratz-maratz esanaz:

—Emen nok, ba. Bein eta betiko amañuteko guraritsu nayagokala diñoskat. Ointxe ikusiko yuagu eure aste gaiztuak aldezen mutila azan. Ni eure salkerija aspeñuteko gertu etofi nok.

Andoni'ren aurrepegijan atsebagia ageñtu zan, baña ezeban erantzun.

—Ixilik ago? ¿Oin, be, azan zur-zurak eure miña lotuten yok? ¿Damu-dok ona etofijaz? Egiña eginda. Gertu adi, ba.

Eta atometako eraz jafi zan. Andoni zirkiñik bez egin-barik iraun zan. Gero astiro esan eban:

—¿Oindiño lereak itsututa ago, Peli? ¿Ire adimena estalduten yuan iluna ofen baltza ete-dok?

—Itxi txonitz ofek eta jo yagijagun arira.

—Tira; gura-dokan lez egin daikek, eta eure gurarija indafaz ba-da be egiztu daikek. Baña lenago, adi.

Eta besua Peli'ren lepo-gañian bigunkiro irasoten, onek erantzun baño lenago, gurutza erakutsirik, esan eutsan:

—¿Gurutza ori bai-dakusk? ¿Mendiko bakañtalde onetan eztiñosk ezer bez? ¿Bere itxura itunak ire bafupiar ta bijotzari etxautsek ezer esaten?... Adi ondo: jbera ikusijazko gomuta alegiak! Odola eufez jarijoten yagok. Gomutau egik noztikua dokan. Gudate ankeña baño lenago etzuan. Gudate-ondoren irailtz ixukoña geuri gomatau erazoteko of yagok. Emen anai gaste bik euren bixitzak galdu yuezan: gudakeak itsututa etxuen alkañ ezautu, ta euren ezpataetaz alkañ bijotzak zulatu yeutsaezan. Euren senidiak gurutz au iragi yuen, berau gomutauta, gerokuak anai-asañiak baretu yegije-

zantzat. ¿Eztok entzuten yinokana? Bai-yirudik, ba, lenagoko aldi iluna, euzkotarak, arotz-ikufinak aldeztuten alkar birinduten yuen aldi iluna ageitzen yoskubala. ¿Eztok entzuten yinokana? Bai-yirudik, ba, aldi zataf atan il eta jausi zuazan gustijak, bertaz itz-yagijela, ta gaiztesten yuezala Abefija odolez goritu gura yuenak. ¿Eztozak bere esakun mingotsak entzuten? Albefijetako notinak bai-yuezak entzuten, bere ondoz igarotian itxalez txapela erantzi ta otoi-egiten yuek-eta. Otoi, bai, toki onetantxe, gudaka-gafez itsututa, alkar ezautu ez-ta, alkar bihotzak zulatubaz euren bixitz gastiak galdu yuezan anai gaxo aen aldez.

Andoni ixili zan; bere esakunak bero-sutsubak ziran.

Peli, begijak-bei, ixilik entzuten euzan; bere bijotzen zauzkadeak entzun al-ziran.

Ixilunia-ondoren, Andoni'k, azkenez, esan eban:

—Oin gogaldu egik egingo dokana. Gogaldu egik, au lako beste gurutz batek, lengo aizkide bik, girneak itsututa, geidiaren irakatsija aitu-ordez anai bijok antzatu gura-ixan yuezala, notinai iragafi yagitsekala, gura-dokan.

Ixilune luzia ta larija. Peli, buruba-bei irauten zan. Bere baruban, girneak eta biararak alkar atxin inarduben. Andoni'k esana baru-baru egin yakon.

Laster erabakija aitu eban. Begijak jaso euzan eta lengo aizkidiarenak jo ebezala, poza bihotz-bijotzan sotu yakon.

Itz-egin gura-ixan eban, baña ezin, eta uste-bage eskuba eskiñi eutsan. Laster bere aizkidiarenaz estutu zan, eta bijok mañero alkatuta, andik, mendiko gurutz motzaren ondotik, bihotz abertzale bijuen otoi ta abintz zintzuak goira-egin eben, txoritxu polit batek, gurutzan jarita, mafasun-abestija egiten ebala.

L I D E

LIDE zan uriko neskatiilik edereña: Anboto-gana bur-
estundetán daun edufa baxen zurijs; begijak oz-
tin-oztiñak, oztija bera antzaftuten lez; aufpegija-gofi,
gorputza-lefden, apal, on, bera-berea zan, ziñez, *Men-
diarte*'ko neskatiła.

Gaxua, goxetik egunoroko lanera juatian, Lide,
Mendiarte basetxetik jatsiła, usula buruban, lefden-lef-
den, ufeko iñufira joyala, bidian aufkituten euzan lugin
gastiak. Gaxua, bai, bera ikusi ta bertantxe edonori bi-
jotza beratuten yakon-eta. ¿Eta nok, bijotz-bakua ixan-
ezik, mate ez begi oztindun, gorputz mate-usaindun
neskatil lefdena?

Baña Lide polita baño geyago bai-zan: ona be, po-
liła baxen ona. Egaritubak iñufi garbijaren otsa entzu-
ten daben pozaz, entzuten eben zorigaiztunak Lide ix-
ena. Edonun iñunari alde-eragin eta alaya eratoften eban.

Onez ganera, aizkidiakazko bere ixakera alai-bař-
itxuba, agura-atsuakaz itxal-apala, gurasuakaz ixil-egiz-
kofa, basefiřakaz ona, umiakaz kutun samufa zala-ta,
gura-ta-ez, mate-ixan biar.

Eta matetan eben, ziñez. Aizkidiak, bilaldietako neskatil gusti-gustijak, agura-atsuak, umiak, gurasuak... orok mañe-eben; ¿mañe ez? Eta baseñitarak be mañe-eben, bera ikusijaz bijotza-alai edo itun lotuten ziran baseñitar gastiak

Uriko on, mañe, gotasa zan Lide.

II

Aspaldiñik, baña, bere begi oztiñak len baxen argi-jak eztira. Eztabe beñolako mañe-suba jarijoten eta negar-malkuak bustiten dabez. Lengo iñibaña bere ezpan-etan eztagir; aurpegijak, bañiz, atsebagia darakus. Betazalak zurbildu dira; ufetxindoña ixili da...

Txistubak eztau alañuten, eta, uleñtu-eziña dana, beñola txistu-otsak zirikauta igifuten lenengua ixaten zanak, ointxe bera entzutiaz iges-egitien dau, usuak tiro-otsa entzunaz lez.

Bai; Lide ezta lengua. Ezta beñolako neskatil bañitu alaya. Bere gogo edefa ta bere bijotz berea bañarik dirauz; eurañ dirala-ta Lide oindiño ezagun da.

¿Zer jazoten yako neskatil poliñari? Au da orok iñanduten dabena. Baña bat-ez-batek eztaki zer dan atzalduten. Au ta be ezer bai-yako jazoten. ¿Gurasuak galdu dauz, ala? Ez; urtiak makuñtuta, baña indañtsu, basokò aretxak legez, basetxe zañan oindiño bixi-dira. Euren alabearen alegia dala-ta, añtega dagoz.

Egun baten basetxian sañtuten ikusi eben, begijetan negañen atza ebala. Zegañija iñandu eutsaen, baña bera, erantzun-barik, bere gelara juan zan. Ordutik dago olan, eta bere gurasuen alegiñak-añen iñun-atzak eztau bere aurpegitik alde-egitien.

¿Gexorik ete-dago? Gogoz-edo bai, gorputza osasuntsuba da-ta.

Beragana juaten dira, eskatu ta aginduten dautsae

ifunaren zegañija esateko, baña erantzun-ordez, begijak beratu ta negařak aurpegi zurbila bustiten dau.

Ezin geyagorik jakin. Eta au ta be zer-edo-zek Lide'ren bijotza minduten dau. Bere gorputza be gexotuten asten da; gogua aspaldiřik il-zorijan lez dauka.

III

Lide gexo-gexorik dago. Egun batzuk dira oian etzunda dagola. Gurasuak, atsebagez beterik, euren alaba bakara jaboteko Urtzi'ri deskatsoc. Baña Urtzi'k euren eskarija eztaula entzuten bai-dirudi, ta Lide gero ta gexuagotuten da.

Auzokidiak egunoro erduten dira bere osasunatzaz ifanduten, eta egunoro be, ifun-ifun atzera-egifen dabe, beñolako lorea igařtu-agiñian dagola uleřtu dabelako.

Oe-inguruban batzuk negařka dagoz, orok alabatat esten eben-eta.

Lide, oian etzunda, gustijai begizka dago, ifun eta eskař-begirakunakaz.

Beruenak ařtu dau. Amets-dagi, ta ametsetan gauza uleřkatxik asko diño. Zerozer uleřtzen dabela uste dabe; egijak argi edo-dagi. Baña bat-ez-batek eztaki uleřtzen dauna esaten.

Bat-batez basetxeko atian otsak entzuten dira. Lide'ren amea jagi ta idegiten dau.

Ateřpian uriko jaupalburu zař itxaltsuba dagir. Itxalez aguf-dagitsae. Lide'ren oe-onduan jesařten da.

—¿Zelan dago?, ifaunduten dau.

—Txarřtuago,—ameak derantzutsa, ta negařez asten da.

¿Eta oindiño gexuaren zegañija eztakixube, ala?

—Eztakigu ezer bez, geure alabatxuba ilgo dala baño.

—¿Eta nik ba'neki?

—¿Zeuk jakin?—basetxequak esan eben batez.

—Nik dakit, bai, gustiz.

—¿Zegañik eztauskuzu lenago esan? ¿Zer dala-ta geure bijotza ausi?

—Oin-afte nik be enekijan.

Eta jaupari zafak, gelako bazteran jesañita, ixilik-samañ, astiro-astiro, onetara esan eban:

—Lide, zubek dakixuben lez, mañasun-ereduba da. Gurasuak mañe-dauz, aizkidiak mañe-dauz, agura-atsuak, eta mutiko-neskatuak bijotzez mañe-dauz. Baña bi dira matiago-dauzan gauzeak: aberrija ta gixon bat, gaste indañtsuba, euzkotañ-eredu edeña.

Alkañ sutsu mañe-eben, egizko mañasunaz. Lide'k subaz mañe-eban Andoni, ta Andoni'k [sutsu]bago Lide mañe-eban.

—¡Eta nik jakin ez!—añeak esan eban.

—Ez zuk, ez inok bez, ta zijorik bai-eguan. Euren mañasuna eskutaba ixan-biañ, ageñtuzkero galazoko yakelako. Zeu zerori ixango zintzan lenengua jañkiten. Bai-ekijen eurak, gaste ori Andoni, Kepa zeure arer-ijuaren semia zan-eta.

—¿Zer ete-da nik entzun dodan au? ¿Alkañ mañe-ebela?

—Mañe-eben alkañ, bai. Senidetañteko goñoto zantañik eurentzat ezeguan. Bijak aberñtzaliak ziran, bene-tako aberñtzaliak.

—Andoni itota il zan, baña—esan eban auzokide batek.

—Iñto zan, bai. ¡Gaxua! ¡Gaxuak, obeto!... Diñnodan lez, ixilik eben euren mañasuna, alkañ ikusiña gero geñtuten zan mañasuna. Euren bastafak (soluak) bata bestiareñ onduan egozala, sañitan, lana itxi-barik, eta sumo txafak erazoteka, alkañ ikusten eben. ¡Uñeko iññifira, egañija kentzen, bijok batez juan ziranak! Iññifiko urak abuañen egañija bai-eban kentzen, baña bijotzareña ge-

tu, bafiz. Eta ondoren Lide, poz-pozez beterik, bere lagunakin itz-egiten juaten zan, Andoni, beste bidez, alai abestuten, efiatuten zala.

Baña Andoni'ri guda-mutila ixateko aldiya eldu yakon. Guda-burubak detu eben eta bera ufutiko gudaletxera juateko gertu bial-zan.

Igande-afatsalde baten, uriko zelayan txistu-otsaz dantza-egin-ondoren, ekandu dan lez, dantzarijak santsoka ta ijutika, ufeko iñurira joyazala, Lide'k eta Andoni'k, bestiak ikusi-barik, alde-egin eben. Bijok bakañik egon zirala, Andoni'k esan eban:

—Lide: astebete-batu gudaletxera juango non.

—¿Zer diñostak? ¿Egija ete-dok, Andoni?

—Bai, zoritxafez. Euzkotafa ixan-afen gudarozte españafan saftu-bial.

—¿Ta itxiko nok? ¿Abefilik urun juango az? Ez, ez, Andoni. Euzkotafa ixanik ezaz atzeñira guda-mutila juan-bial.

—Gura ez, baño indafez juan bialko non.

—¿Indafez? Ez, Andoni; euk gurako ezpa-dok ezaz gudaletxera juango.

—¿Zelan ori?

—Eñaz. Gudaletxera juan-barik Ameriketa'ra-iges-eginañaz.

Andoni oldoztun lotu zan, Bijok ixilik luzaro egon ziran. Gero Lide'k baiñero ekin eutson. Azkenez esan eban Andoni'k:

—Lide: ondo yeritxonat euk esan donanari. Ameriketa'n neure osabea yonat. Ara juango non eta neure osabearekin bixiko non. Geruago eu juango az, bijok alkafegaz ezkontzeko.

Esan eta egin. Dana geñtau zan. Lide'ri agur-eginda gero, Andoni itxasoratu zan. ¡Gixaxual! Itxaso-erñdijan ixontzija eguala ekaitz gogorak aftu eban eta ixontziko gustijak, Andoni be, iño ziran.

Lide'k jakin ebanian atsebagez bete zan. Asi zan lafituten eta egun gustijan egoten zan negafez.

Au ta be ezaban itzik esan. Baña gero ta geyago gogoz ta gorputzez gexotuten asi zan.

Au da bere gexuaren zegatija. Lide'ren ustez bera da Andoni'ren erijotzaren eruduna, Amerika'ra juateko esan eta ekin eutsalako.

Jaupalburu zafak ixili zan. Lide'ren amea bat-baten jagi ta bere alabeagana juanik esan eutsan:

—¡Ene alaba mañoi! Ezaz i, ez, Andoni erail donana. Ire gogua utz-utza don.

Baña Lide'k ezeutsan entzuten. Gotzon-aftera juan zan.

DEUN-JON-GABA

URIKO zei zabal-erdiko ots-pilo andijak urengo-jaya iragaften eban. Gaba zan, eta bere ilun nabañan, argontzi loi bik bakafik argijauta, abaf-pilo andijak efaldoi ixukofa irudijan, uriko zelayan lo-egiteko urundik etofija.

Zeya bare eguan. Geruagoko zaratea susmaurik-edo atsedeten zan. Ixil aztuna ezaban ezek austen. Gixon-itxala alboko etxe-ormaetan irafifa bakafik ikusten zan. Kepa, uriko txiñela zan, bere ardurapeco efegai-metea zindoro zaintzen ebana.

Bat-batez, baña, txiploi batek ixila ebagi eban. Alde batetik bestera uri bare osua itxaftu zan. Etxietako le-yuak eta atiak zabaldu ziran. Umiak, aparija amatu-bar-ik, euren mai-aulkijak itxifa nagusijakin atera urten ziran.

Lasteftxe urun txistubaren ots alai-ariñak eta goyan txiployen bunbadeak entzun ziran.

—¡Bai-datoz! ¡Bai-datoz!—gixon-emakumiak, zar-gastiak, gurasuak eta seme-alabeak, euren alaya ezkatirik, orok batez oyu-egin eben.

Eta txori gustijak, abijak itxifa, txaidera urten ziran.

Txiploi-durundea uferatzen zan eta txistu-otsak

gero ta zolijaguak ziran. Abafotsa entzuten zan, erle-talde andija bai'litzan. Gixa-emiak gero ta urdurijago egozan.

Guenez, bitxabalan gixoztia agiri zan. Lenengoz, uriya eratzatuteko txiploi gogoñak botaten euzana; ur-engo, mutiko-neskato loi-ortots-alai-talde nabaña; geruago, lau gaste indaitsu, makil alkaftu bi-gañian ota-pilo sutaba eruenak; onen ostez uriko txistularijak, euren ereskin bijakaz ororen goguetan alaya eragiten ebenak; azkenez... uri-buruba ta ziñegotzizjak eta gixozte alaya, baña beste uri-zaña ta abaf-burdi andija zeiko abafak ordezteko.

Gixoztia zeyan saftu zan. Batez alaya ta zaratea berton ixan ziran. Alde batetik bestera gixa-emez beterik eguan. Mutiko-neskatuak oyu ta ijutika zeya-ziaf ebiltzan.

Kepa, gustijetarik urdurijena zana, eldubai ureratu yaken, eta uri-burubari su-egiteko baimena eskatuta, lau mutilakandik abaf sutaba aftu eban, eta nausikiro abaf-pilora erdu zan.

Txiploi-durundija gogoñago entzun zan, belarrijak eten eta etxietako leyañak apurtuteko zorijaz. Gixa-emiak santsoka ta oyuka asi ziran. Kepa, dardaratxu, baña orañño atzeko urtietako bere inarkuna ondo ekijana, abaf-pilo-erdijan saftu ta sutau egin eban.

Sutzañ andija egin zan; txinpartak axian, ixar igazkoñak lez, zabaldu ziran, eta ota-eraldoyaren sabelak txirika egin eban. Amaika aurpegik, sutzañak argijauta, alaya erakutsan. Danak itz-egijen, danak bare-egijen, orok gogo-alaya erakutsen, baña bat-ez-batek ekijan alaya egiztuten.

Txitian-potian alde gustijetatik beste notiñak eldu ziran. Zeya, gixoztiaren gixoztiz, txikija zan. Etzan bat-ez-bat bere etxian lotu. Agura-atsuak be, nañezka, jai-tokira erdu ziran. Ta katuren batek, telatuban, ikus-

kureak zirikauta, bere begi sutsubetan gelduba erakutsan.

Zaŕak beste zaŕak biŕatuten ebezan; umiak beste umiak, neskatiŕak beste neskatiŕak, eta mutil gastiak... neskatiŕak be bai.

Gaste azaŕtu batzuk, sutzaŕ-gañez jauzka ta ijutika asi ziran makil luze-gogoŕakaz. Batzuk ondo egiŕen eben eta txaluak aŕtu; bestetzuk su-onduan jausten ziran eta danai baŕe-eragiŕen eutsien.

Txistu-otsak baŕiro entzun ziran eta beinguan dantzea atondu zan. Lenengo biŕnaka; azke ta bizkoŕ, eŕiko dantza zaŕ baten otsaz. Geruago dantzabijau gura-ixan eben eta sutzafari biraka, eskubaz oratuta, mutil eta neskeak, dantzan asi ziran, txistubak arin-ariŕa joten ebalá. Gixa-emien estafijetatik santsuak, alayuak, maŕtasun-abestijak, Deun-jon-ereserŕkija-ta urteten ziran.

Dantzari-inguruban notiŕnak nabaŕ egozan. Alkaŕi entzun erazoteko didaŕ-egin bíaŕ-eben, eta ori ta be, danak itz-egijen. Noxian-bein, zeiko bazteŕ baten tximista-antza ikusi ta txiploi bat goyan entzuten zan. Oztí garbijan ilazki zurbilak bare ta alai mendi-ganak argiztetan euzan.

Baŕa jayan iŕor-ez-iŕor uriko idazkari zaŕa baxen alai; gorputz zaŕan gogo gastia eban idazkari ospetsubak. Txiki, lodi-samaŕ, begi-sutsu-zolija, ain bizkoŕ ikusijaz esan leikian befogeti urteduna zala, irurogeta-bost-edo ixan-aŕen. Baŕa esaten eban:

—¿Zer dira, ba, irurogetabost udabaŕi loratsu? Matusalen, eŕkaba ospetsuba, luzaruago bixi-ixan zan.

Eta baŕa ezpanetan eta itz sontsubak min-eŕtzan, talderik-talde ebilan, gastiak azkoŕtuten, neskatiŕakin jolastu ta gozokijak eskintzen, zaŕen lepotik baŕe-egiŕen eta dantza egiŕeko mutilik ez-eukijaz itun-alege egozan neskatiŕai berakin dantza-egiŕeko baimena iŕibaŕez eskatzen, esaten eutsela:

—¿Zubek, begirakun sutsubokaz mutilak uxatuten dozubezanok, neu, agura zimel zaftu onekin dantza-egin gura dozube, ala?

Sutzaña itxungi-agiñian eguanetan idazkarijak efergai geyago botetan eban; txistularia nekatuzkero etzan dantzaketea amatuten; berak txistuba aflu ta jo ta jo ekiñen eutsan, txistularia bigufluarafe.

Bijotz-alaya zan, ziñez, idazkari ona, ta urifañ gusti-jak mañe-eben gogoz.

Zelaiko bazteñ baten, luñan edo zurezko aulkijetan jesaflu, multsuka, neguban lez kikilduta, atso batzuk egozan, bañketan, euren alboko gustija begi zolijetaz arakatzen ebela. Sasi-jakintsu arek uriko zorgiñak irudijen, gixa-eme gustijen bizkereatzaz ifuntzeko akelañez batzauta lez. Alagapidian bai-ziran ernai-zufak. Euren itxalak, alboko ormean irañta, kakatuen batzaña irudijan. Ondotik igaroten zana igaxua! euren min zoñotzak zulatuten eben.

Baña geldi ta gentzaz itxi dagiguzan, geu geronek-atxin asi ezstadixantza^t, eta geure begi-jak auñian dagon etxe edef batera, bañiz, zuzendu. Jokin *indiano* aberatsaren jauregija zan; pendizko nagusija jaubiaren aizkidietaz beterik eguan. Ondoko aretuan txauburubak, osalarijak, irakasarijak, osagaikarijak eta jaubiak berak, uriko andikijak, tresilo-jokuan iñarduben, beyan jazoten zanaren ardurarik-bage.

Dantzea ta alaya zelayan irauten ziran. Aldija, baña, igazten zan eta idazkarijaren alegiñak-añen sutzaña itxungiten asten zan. Umiak, nekatuta ta lo-gureak aflu-tuta, baretu ziran, eta euretariko batzuk, atso baten inguruban multsuka, berak edesten eutsen Deun-jon-as-kitz zafen bat entzuten eben. Gero, txiñian-potian, euren etxietaña juañ ziran.

Oztia gero ta urijagotuten zan. Au ta be etziran gusti-jak etxera juañ gura. Idazkari zafari asmo edefa

otu yakon ta berialaxe egiztu eban. Zeyan aufkiñu eban agura-atso gustijak batu, ta ařen eta ařenka, berbera afez joyala, aureskuba egiteko geñtau ziran. Agura-atsuen dantzakea, sutzařaren argi ilak argijauta, ikuskantz bakana zan.

—¡Zorgin-dantza dirudi!—iñuen ikusliak.

Baña gogo alaidun dantza au jayaren amaya ixan zan. Danok, gastiak eurak be, nekatuta egozan. Belu zan eta sutzař andija eřauts-pilua baño etzan.

Uriko zeya bakarik lotu zan. Etxietako atiak itxi ziran. Ufun, mendijetan, beste sutzařik asko ikusten zan, banaka-banaka itxungifen zala.

Ixila bafiro ixan zan. Urija lotan eguan eta urifarak be. Baña, ametsetan, igazitako jaya begitanduten yaken. Bijaramonan bafiketa gustijak beragazko ixan ziran. Eta geyenak eztabe iñoz-ez-iñoz aiztuko.

Danak, zarak eta gastiak bafiro eldu dadila gura edo-dabe, ta bere begira dagoz, gauza on gustijak itxaroten diran lez.

Lekaide euzkelduna

URAKURLE mañoi: gauf edesi gura-dautzudan jazokun jakingarija ezta nik asmauriko ipuin motel-gazpaku. Eztot neure burutik atarau: emen esango dautzudan gustija orain urte batzuk jazo zan.

¿Nun? Azketsi urijaren ixena esango ezpa-dot. Baña ekixu edeskun au gustiz jakingarija dala, ta beragaz euzkotafak, eta batez-be euzkeldunak, ikastekorik asko bai-dogula.

Mutil zur bizkoña zan, Imanol ixenduna. Euzkeldun-añtian jayo ta azija, txikitatik Euzkadi'ren elia itz-egin eban. Bere gurasuak Euzkerea baño ezekijen; eñderaz tautik bez. ¡Mutil zoruntsu! Berak eban beste mutil euzkotaf askok eztabena. Eñdera-ezaz afoztalekerija etzan bere bijotzan sañtu.

Imanol azten zan, eta batez, bere goguan abeñtzale-tasuna be. Euzkeltzaletasuna abeñtzale-tasunaren biderik onena da. Uri txikitxuban euzkeraz bakañik itz-egiten zan-eta, euzkotasuna gustijen bijotzetan irañita eguan. Gero, be, Imanol'en gurasuak kistañ ta abeñtzale zintzo-zintzuak ziran eta euren semia bijotzez mañe-ebelako Kisto ta abeñ-mañasuna ondo-ondo irakatsi eutsaen.

Imanol azi zan. Eldu yakon bixibideren bat aitzeko aldija. ¿Zein autetsi? ¿Bere gurasuak lakua lugiña ixan, ala osabearen artaldija mendirik-mendi zaindu, ala itxasora jua afantzetan, ala uri nagosijan idazti jakintsubak aitu ta adiraldu, ala zer? Bere gurasuak eurek lez lugiña ixan edila gura-eben, seme mate-maia eurekandik ez-aldendutiafen. Baña Jaun-goikua'k beste bidera dei-egin eutsan. Jaungotasuna bere bijotzan gogof irafi eban. Eta Uskuitz-bidera eruan.

Bein laga euzan uri maia ta guraso laztanak eta lekaretxe baten saitu zan.

Eta ointxe datof edesti onen jakingarijena, negargarijena ba-da be. Lekaretxe atan lekaidiak kistaf onak ziran; a zala-ta lekaretxe-bafu egozan. Baña edeldunak ziran, eta gañez edeltzaliak. Ez au bakarik: gebenduta eguan euzkeraz ezetarako bez itz-egitia.

¿Guzufa dirudila? ¿Ziñeskatxa dala? Bai, ziñez; baña Euzkadi'ko lekaretxe baten jazo zan. Eta bai-dakit beste lekaretxe batzutan be jazoten dala oindiño. ¿Geure Euzkera gaxua! ¿Euzkadi'ren ele edef-jakintsuba! ¿Ezta euzkotafen elia kistafak itz-egiteko duña? ¿Ez ete-da euzkerea gixa-emien ezpanetan entzuteko alagalakua? ¿Ezta elerik zaif edef garbijena? ¿Zegatik bera ezetsi, zer dala-ta irail-gura, aitzu-erazo? ¿Euzkera gaxuoi!

Lekaretxian erderaz bakarik itz-egiten zala, lenengo egunetan Imanol estu-estu egon zan bestiai uleitu ta itz-egiteko. Baña, azkenez ta zoritxarez be, gura-ta-ez, erdereia ikasi eban. Lekaretxe atan bere uskuitzalatasuna getu edo-zan, ez, baña, bere euzkotasuna.

Urte batzuk igazi ziran. Imanol'ak erderaz beti ta euzkeraz inoz bez egiten ebala, ondo-ondo ikasi eban erdereia, ta bafiz, itamalaren tamala!, aitzu eban bere guraso maian elia, bere uri txikijan txikiñatik itz-egin eban ele zaif edefa.

Egun baten esan eutsaen lekaretxe-atian bere amea

eguala, berari dei. Lekaretxian saftu zanetik ezaban ikusi, uriya urun eguan-eta.

¡Imanol'en alaya! Ija ijutika asi zan eta berialaxe, poz-pozez beterik, bere ameagana juan zan.

Antxe eguan, bai, bere ama mate-matia. ¡Une gustiz pozkarija! ¡Alkari esan gura-edo-eutsaezan gauzeak! Eta laztanduta gero asi ziran itzez.

—*¡Madre! ¿Qué tal estás?*

—¡Ene seme matioi!

Baña ezeben geyagorik esan. Bat-batez ixildu ziran, alkari begiztuten ebela.

Gauza negararija jazo zan: ama-semiak ezin-eutsaen alkari ulefu.

Amea euzkelduna zan, semia efdelduna; ameak Euzkerea baño ezekijan, semiak efderea baño. Alegin andijak egin ebezan, baño ezeben euren gurarija lotu. Ama gaxua asi zan negarez; semiaren bijotza atseba-gez ifo zan.

Azkenez aldendu ziran, euren bijotzak ausifa egozala. Amea bere urira bigufu zan; semia lekaretxian lotu; amea seme-barik, semia ama-barik lez.

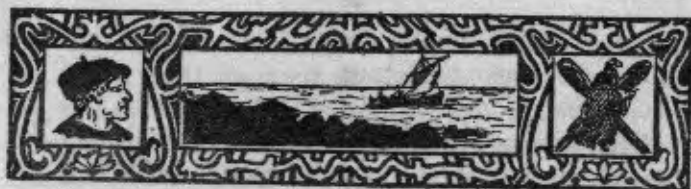
Zerbait geyago oindiño. Ezta amafuten emen lekaidiaren edestija. Negararijena-ondoren onuratsubena bai-dator.

Imanol'ak jazo yakona ikusiki, irabaki abefkoya aftu eban. Beste lekaidiak jakiteka, asi zan bafiro Euzkerea ikasten, eta gero ta gogofago be. Azkenez, ekin eta ekin bai-eban ikasi, len baño gustiz obeto.

Orain bere amearekin itz-egin al-dau: euzkeldun utz-utza da, ta euzkeldun jakintsuba.

Ona, irakufle matioi, euzkotari zintzo baten edeskun jakingararija. Edesti onetan euzkotarak, euzkeldunak batez-be, asko ta asko ikasi daikegu.

ARANTZALIA

I

ITXAS-URI txikijan danak arantzaliak dira. Arantza da euren bixibide bakarra. Gixon gustijak txiki-txikiatik arantza-saletan inarduten dabe. Gixonak itxaso zabalan egoten dirala, emazte-umiak etxe apaletan, euren begira, lotuten dira.

Euren eukijeza andija da; baña jasatasuna andijagua. Antziñeko euzkotar azartuben antzez, arantzale onek afisku-zaletasuna euren goguetan dabe. Safi-saritan itxaso zabalan eurek egindako egiñen azarkorak entzuten dira.

Izturija (itxaso-urija) txiro-txirua da. Etxerik geyenak txikijak eta apaldo atondubak, itxaseftzian. Itxaso asaratubak bein baño geyagotan mosu-egiñen dautse bere bits gorijaz.

¡Arantzale azkarak! ¡Eurek mafe-daben itxasuak, amaibagiak, iruntsi dauzan bixijak! ¡Euren senide mafiñen bixitzak! Ezta ardura. Eurek mafe-dabe itxasua, euren bixibidia ta euren sendijaren bixibidia dalako.

Uri aunetan danak kistar onak dira, ta bai-dagoz abertzale zinduak.

II

Izturi txikijan «Ařantzale-Bazkuna» irasi edo egin da. Bařa ařantzaliak eztabe irasi. Erbesetetik etoritako gixon aberatz batek irasi dau, berak esaten daunez, ařantzale gaxuen bixibidia obetuteko. Gixon au ezta uritafa, ezta euzkotafa be, bařa bere esatez, itxas-urija mate-dau, bere-beria ba'litiz lez.

Ařantzaliak lenengoz ezpai-susmuaz Bazkun bařija ařtu dabe. Alde batetik onura asko erakafiko dautse ařantzaliai, bertan sařtuzkero. Itxasua amuruz egongo danetan edo negubak bere ekaitz gogofakaz itxasora urtetan galazoko daunetan, ařantzale gaxuak jan-edatekorik eztabela eukiko, Bazkunak berak emongo dautse ogija. Eta ařantzaleren bat ifozkero bere alargunak eta seme-alabeak soroskija ařtuko dabe.

Beste aldez, bařa, Bazkuna ezta ain ona. Bertan sařtuteko abeřtzaletasuna ataz itxi biař. Bere gelaetan euzkeraz itz-egilia galazota dago. Auteskunde-aldijan autarkija abeřtzalien aurfka dagozanai emon biař. Bazkunaren buruba ařotza edo eřbestafa dala, bertan ařotzalekerija edonun zabaltzen da.

Au dala-ta ařantzalien ařtian, eztabaida gogofa da. Batzuk «Ařantzale-Bazkuna» on-ona dala diřue. Beste-tzuk, orde, gustiz txafa dala, berak erakafiko daun onurea bařo gařantzitsubaguak gatxak ixango dirala. Onen ustez, Bazkuna irastiaz ařotzaliaren asmua euzkotasuna ta abeřtzaletasuna izturijan iņařtiz (enbidijaz) irařltzia ixan da.

Au ta be, ařantzalerik geyenak bazkidiak egin dira, onureari begira.

Sařtu eřtiranen ařtian Mikel dago. Abeřtzale zintzua da ta ařantzale zařa. Ařantza-sařetan beste edozeřek bařo geyago edo-daki. Ařotz aberatzak eta bere lagu-

nak Bazkuna'n saitzeko saifan esan dautsoe, baña berak, bariz, ezetz eta ezetz erantzun dautse beti. Txirua da, ta bestien soroskija ta ufgazija edo laguntza askotan bialak dauz, baña ez bere goguaren azkatasuna-ordez. Azke da, uretan afañak lez, ta bere adimena ta guramena, laburak ixanda be, bere-beriak dira.

Afotzak bere aldera eruan ezin daula uleřtuki, gořoto-dautso azkenez.

III

Negu gogořa da. Afantzaliენტzako negurik gogořena. Ekatzak egunian-egunian ixaten dira ta itxasua asaldauta dago.

Gura-ta-ez afantza-arazuak itxi dira. Azařtuba ixan bial itxaso asafe agaz iztate edo portutik urteteko. Afantzaliak euren etxietan dagoz, urten-eziñik, iřun-iřun, itxasora begira. Atan afañik eztago: etxian ogirik bez.

Gosia etxe askotan agiri-da. «Afantzale-Bazkuna»'k bere elburuba egiztuteko, bazkide gustijai soroskija emon dautse. Onek, ba, ondo ala txarřo, gose-barik bixi-dira.

¿Bestiak, baña, bazkide eztiranak? Eta eguraldijak eztau obetuteko antzik.

IV

Bere etxe txiro-bafuban Mikel dago, leyotik itxasora begira. Bere onduan emaztia ta seme-alabeak mul-tsuka dagoz. Andoni'k, amabi urtedun seme nagusijak beste leyotik, ařpegi iřunaz, itxasua arakatuten dau. Andoni'k itxaso-arazuetan bere ařeari ufgazten dautsa. Afantzale azkařa da, ta gastia ixan-ařen, ařisku askotan bere buruba ikusi dau.

Danak dagoz iñun. Negute txara dala ta itxaso-ekaxak egunian-egunian dirala, aspaldijon Mikel ezta itxasora urten. Ganez, txiruak dira. Afantza da euren bixibide bakara, ta afantza ezina dala, ogija ufituten da.

¡Negu txar-txara Mikel afantzale gaxuarentzat! Laster eztabe jan-edatekorik eukiko ta gose gorija etxian ixango da. ¿Zer egin?

Bera efuduna dala esan dautsae lagunak. Eurek bez ezin-dira itxasora jua, baña Bazkuna'n sartu dira, ta bai-dauke ogija. Afantzale gaxuak, baña, eztau ori entzun gura.

Mikel etxe-baruban dago, leyotik itxasora begira. Bere onduan emazte-seme-alabeak ogija deskatsae. Baña etxian ogirik eztago.

Itxasua piztuta dago ondiño, ankef-ankefa.

¡Dana dala ogija bilatu-biaf!

V

Guenez, egun baten beintzat, itxasua zerbait baretu da. Mikel'ak ogetik jagitian dakus ta erabakija afitzen dau. Eguraldija aldakofa bai-da, ta, ufian, itxaso-baria ezta luzaro iraungo. Ardura ez. Itxasora urtengo da, ta bere sendijarentzako ogija ekafiko dau.

Andoni, seme nagusija, defuten dau, ta gertuteko diñotso. Andoni'k poz-pozik dagi; bera be juateko gur-aritsu dago. Gero etxequai agur-dagitsie. Mikel'en emaztia bildur-da, ta ez juateko diñotse. Azkenez, baña, biafa dala-ta, bijotz iñunaz, etxetik urteten dira, seme-alabeai samurkiro mosu-einda.

Nasean dagozala ta ixontzi txikijan sartzeko, afantzale batzuk, gektakun arekaz jo ta gelduta uferatzen dira.

—¿Nora zuaz?—diñotsie.

—Ikusi daikezube: itxasora, afantza-egien.

—¿Zoratu ete-zarie? ¿eguraldi onegaz?

Eta euren asmua burutik kendu gura-dautsie. Afantza-egiteko eguraldi txaragorik ezin. Itxasua zerbait baretu dala dirudi, baña, urian, bañero ta laster piztuko da. Bertara juateko zorua ixan bial.

Mikel'ak, bafiz, diñotse:

—Neure etxian ogirik eztago.

Orduban euretariko batek, auferatuten da, ta asafez diñotso:

—Eure etxian ogirik ez-egotiaz eu az eruduna, eure buru gogoñoi dokala-ta. Bai-yagok uri onetan «Afantzale-Bazkun» bat; bertan saftu ba'intz eure etxian goserik elayitxakek.

—Bai, bai; lendik yakijat. Bazkun oñetan saftu ba'nintzok geure etxian elayitxakian goserik ixango, baña azkatasunik bez; ta nik ogija baño gogo-azkatasuna gurago yuat.

Eta besterik esan-bage, dana atonduta eguala, aña -semiax itxasora urteten dira, beste afantzaliak gustiz gelduta lotuten dirala.

VI

Bai-duaz, bai, aña-semiax, itxasua-ziañ. Lenenguan afantza ugarija bai-da. Eguraldija ona, itxasua bare. Laster ixontzi txikija añañez beterik egongo da. Au dala-ta, aña-semiax poz-pozik dagoz; egun batzutarako ogija irabazi dabe.

Baña afantzaliak zuzen egon dira. Eguraldija gustiz aldakora da, ta eguberdijan aldatuten da. Axe gogora asi da ta itxaso zabalan uin edo olatu andi-ixukorak bat-batez agirtzen dira.

Au ikusita, aña-semiax atzera-dagije, bilduraz beterik. Baña afantza-iñarkunetan asti andija aña dabe, liofetik uñun dagoz ta belubegi da bial-ba.

Bat-batezko ekaitz gogorarik igesteko afantzale bi-jok egiten dabezan alegiñak ikaragarriak dira, baña al-pefikuak baxen andiak. Ekatzak artu ta inguratzen dauz. Indarkea zala baño zalagua, oñaza zofotz-mingotsa. Izturijan begira dagozan emazte, seme-alaba, ama ta anai-afebaen gomutea alatsuba. Ekatzak artu ta batetik bestera darabiltz, eta indarkea ixugarrija dagijela, goirantz dua euren otoi sutsu, itxarotsuba.

.....
¡Afantzale gaxuak!

VII

Iztatera (portura) ata-semien ixontzi txikija, azkenez, eldu da. Baña onetan notin bat baño eztago. Andoni, seme nagusija, an, itxaso-erdiñan, uin andi batek jaso ta bera jota, lotu da.

Eztogu senidien atsebagia agertuko.

Mikel'en etxian egun ofetan goserik eztago.

Baña auferantzian eztau eukiko afantza-saletan berari ufgazteko bere seme malia.

Baña au esaten dautsoenai, Mikel'ak erantzuten dautse:

—Tamala da, ziñez. Gosez ez iltziafen neure semia galdu dot; ¡baña eztot iñoiz neure gogo-azkatasuna galdu, ta au semia bera baño obetzat artzen dot.

OLESKARIJA

OLESKARIJA da, Euzkadi'ko abeslari argitsuba, abesti edefakaz euzkotaren aintzeak gogoz ta sutsu goraltzen dauzana.

Gorputz-sendua, ixakera-lefdena, bekoki-ameskora ta begi-ifun-zolija, goiko argijaz argijauta, euzko-ereduba da.

Ez ikaratu gotilun eta oldoztun ofetik ibilden ba-da: ufengo urira eldutan, bere abendaidden abertzaletasuna piztuteko abestuko dauzan abesti barijetaz oldozten dau.

Ez esan, baña, ezin-dala abeslari ain gorengua ixan abestija laguntzeko ereskiñik eztaukona. Ereskiñik eztauko, beste efijetako abeslarijak lez, bere ibilgundietan eragozpiderik gura eztaulako; baña jitsuboyek! ereskiña bere bulaf-bafuban dauko: bere bijotza da. ¿Oberik ete-dago?

Ikusi egixube, ba, atsedeen-barik, bide-zidoñak-ziaf ibilden. Bein bere goguan mañasan-suba ta bekokijan goiko argija ats-ixan euzan, eta beraganaño euzko-abotsa elduta, bere guraso zafai aguf-mosuba egin eutsen, eta asabaena itxiña, noraezian urten zan, mendirik-mendi, uririk-uri, etxerik-etxe, aran-ibai-baso-ziaf abefi-mañasuna abestuteko.

Abefiko mendijetaraño igon da ta galufik goyenetan otoi-ein dau. Basetxe zurijetan, alseden-eske, saritan lotu da, ta baseritafen artua gosez jan dau. Bein baño geyagotan adi-adi entzun dauz agureak, abots asti-motelaz, sukaldian euren ilobeai edesten eutsiezan efi-askitzak.

Euretariko batek, ule luze zuridun agura itxaltsubak, efkabea irudijanak, edesti itun-ituna edesi dautso, bere burubaz aitzuta, aintza-barik, astiro itxungiten dan abenda gaxuaren edesti tamalgafija.

Bera entzunaz oleskarijaren bijotza taupadaka asi da, ta bere gogo abefkoya asafe bixiz sutauta, agureari aguf egin-barik, basetxetik urten da, ta alboko lufaldietaz ibili da, azkatasun-azija edonun erefeko guratsu.

Eta euren idijak zaintzen bitxabalaz joyazan itxain batzui dei-egiñik, aboskera gogofaz gelditu erazo dautse, ta agurearen edestija edestuta, maratz esan dautse: Ardura-ezaz jasango ba-dozube, zuben idijok lez arotz-bustafija eruango dozube.

Eta biditari, aufera, jafatu dautsa.

Baña eguzkija itxasuan jasten da ta ortzian ixafak asten dira agirtzen. Oleskari gastia nekatuta dago, ta bere izteak, burdiña baxen gogofak, eztabe ibili gura.

Guenez, oyan itxaltsura eltzen da. Oyanak, ilazki argijaz, mañagafi-tokija dirudi. Bedar-ganian etzauten da; lasteren lotan dago, ta mañagafi edefak bekoki argitsuban mosu-dagitsa.

Eta mosu sutsubak bere gomutean ames argija, ikuskantz edefa sortuten dau.

Oleskarijak ames-dagi.

Amesetan bere aurian dakus zelai zabal oflegija, mendi goi-jagijak ingurauta. Egoi-axe bero gogaikofak artaburubak makuftu ta uzteak efitan dauz. Mendijen bian, euren egi oyaftsubetan ezafita, gixon zendoi-gu-

darozte andija oindiño agiri eztan beste areyo-gudaroztaren begira dago, euren zapa uletsubak axian zibuka, euren begijak suba jarijoten, euren izkilubak buru-gañian erabilirik, ukabil gogofak itxirik, Guda-Goguari berari bildur-erazoteko añak. Mendi-gañian guda-adara entzuten da, ta bera dala-ta, uruneko basetxietatik gudarari bafijak arin erduten dira bestiai urgazten, epebakoz sutauta.

Azkenez, urun-urun, abarotsa entzuten da geruago ta zolijago, itxaso asafatuba ganera etofiko ba'litz lez. Eta, bat-batez, guda-adararen ots txifitijak laspeldi zikiña ziafkatuten dau. Eta, mendijetatik softuriko durundi ixukoña lez, ifintzi bakan uzubak erantzuten dau-tsa, areyua ikaratzen.

Gero, baña, uin asafatubak euren bits gorijaz itxasertz zofotzeko aitz gogofak jo ta zañituta, atzera egiñen daben lez, gudarozte areyuak be, asarez itsurik, euzko-gudaroztia joten dabe; baña euzkotaren bularak buñdiñak baxen gogofak dirudijelako, ta euren adoria inorena baxen andija dalako, bufustuta, apuftuta deuseztuta, atzera-dagije arotzak.

Gogof atzeritafak ekiñen dabe, baña euzkotafak eura-ak baño gogofago, aberi-azkatasunaren ekiñen dabe-ta. Guda-goguak sutu eta adorauten dauz. Jausten diranen negaf-intzirak ifoten dira gudaka diñardubenen garazi-oyubakaz. Gudarijak gero ta sumiñago dagoz. Atzeritaf-gudoztia, amaikatan garalia ixan zana, ointxe, bafiz, bai-da, bein eta bafiro, azafijaz atzera-eraginda.

Odola eufez ixuri da. Zelai oflegija gorifu da. Bertan gorpu ilotzak, auts-odolezko odehyak estalduta dartzaz. Gixon eta zaldijak, multsuka, erijotz-lua dagije. Afatseko eguzkijak bere izpi odoltsubakaz basua eretan dau. Baña ipaf-axiak egoi-axe berua gofu dau ta ozkiro dago. Otzak, euzkuen bekokijak mosubaz, azken-alegiña eragiñen dautse, ta azkenez, areyo-gudoztiak, gustiz

zatiñuta, atzera, bere eñirantz dagi. ¡Euzkotarñak garatu dabe! ¡Azke dira! ¡Gora euzkoteñ adoretsubak!

Atzeññarñak iges-dagije; iges-dagi euren gudañburu gaxuak, eta bere belaññjetara, bere goguñ alauten, mendi-gañññfetan soññturiko abots goguññ eltzen da: «¿Zer uste-zeben zubek, geure lua asalñetan etoñi zariñnok? ¿Geure abendearen odola ta geure mendiñjetako buñññña etzirala gauza uste-zeben? Oindiñña ama abeññtzaliak seme abeññtzaliak soññtuten dabez emen. Geure mendiñjak goi-jagiñjak dira, ta eurañ bezau bañño lenago zuben gaññera jausiko dira».

Eguzkija urñneko mendiñjen ostez agiri da, ta bere izpi biguñnak, basoz-ziañ, oleskariñaren bekoñkijan mosu-dagije, beratu erataññturik. Jagiñen da, ta bere begi itxiñññetan gelduba ikusten da. ¡Ames egin dau! Ames edeñra, bai, bañña amesa.

Ta apuññtxuban ezpai dago, oldoññtun lez. Bat-batez, leññden zutiñññduten da, buruba eragin, begiñjak piñññtuten yakoz, ta jauññkitza lez, santso zoliñja eginda, mendiñja-bera dagi.

Bere biaññkunari baññiro ekiñen dua; Euzkadiñren ain-tzeak abeski sutsubakaz abestuten dua; basetxerik-basetxe, txabolarik-txabola, amesetan ikusi ebazan gixon abeñññtzalien egiññen goralkoñña edesteko. ¿Nok gogo-bero-barik entzungo dautsa? ¿Nok asabaen edestiñja ardura-ezaz entzungo dau? Ez; danak, adi-adi, abua zabalik eta biññotza sutaurik entzungo dabe.

Auñññera-dagi. Euzko-uritiññura eltzen da. Zei nagusiñjan gixa-emiñak dantzaka dagoz. Bañña dantza ori ezta euzkotaren dantza garbiñja, atzeñññarñen dantza nastau-zikiñña bañño. Au ikusiñrik, gogo bixiz, zelai-erñññññ dagon aññi baten ganetik didaññ ta abots goguñññaz diñññotse ofetara dantza ez egiññteko, ta agurearen edestiñja edesi gura-dau-

tse. Ezin, baña. Lenengoz gelduta begizten dabe; gero asten dira bañeka, ta azkenez andik iges-deragitsoc, arin-bai-arin.

Atsebagez auñera-dagi. Lastef basetxe batera eldu ta basetxe-bafuban abesti alayak entzuten dauz. Abesti onek oleskarijaren belafijak minduten dabez, ondo uleñtu-barik. Sañtzen da, ta mai baten inguruban euzkotaf asko dakusaz. Ardao-ontzi betiak auñian daukezala, abes-dagije, eñderazko abesti zikiñak. Oleskarijak agiraka dagitse, ta euren asabaen seme duñak eñtirala, ta euzko-eñijan euzkerazko abesti eñef-garbijak bai-dagozala, dirautse. ¡Alpeñik! Bestiak, jaramon-barik, abesti eñdel-zikiñai gogofago ekiñen dautsie.

Geruago ta itunago auñera-dagi. Bitxabalan mutil batzuk jolasten diñardube. Euren jokua atzeñikua da, zezenketa-jokua, ta euzkeldunak dirala, eñderaz dagije. Oleskarija eurekana elduta, euri begira alditxuban dago. Gero, esakera bigunaz, beste joko euzkotafa atzeko ta euzkeraz itz-egiteko diñotse. Euren asabeak euzkeraz itz-egijen eta ezeben joko txañik ezautzen. Mutilak, bez, eztautsoe jaramoten eta oleskarija ekin eta ekin dagola, azkenez, asafez, afika asten yakoz, ta arin-bai-arin oleskari gaxuak auñera egin bial dau.

Bañero, ba, auñera-dagi. ¡Alpeñ-alpeñik! Bere abesti sutsubai eztautsie jaramoten; bere alegiñai ardura-ezaz erantzuten dautsie; asabaen egiñen goralkofak ondorenguentzat eñtira gauza.

Eta gaba bañero eltzen danian, alegin-alpeña-ostian, oleskari gaxuak, atsebagez beterik, diño: ¿Nire amesan ikusi nebazan euzko-abeñtzalien ondorenguak ete-dira onek?

the first of these is the fact that the
the second is the fact that the
the third is the fact that the
the fourth is the fact that the
the fifth is the fact that the
the sixth is the fact that the
the seventh is the fact that the
the eighth is the fact that the
the ninth is the fact that the
the tenth is the fact that the
the eleventh is the fact that the
the twelfth is the fact that the
the thirteenth is the fact that the
the fourteenth is the fact that the
the fifteenth is the fact that the
the sixteenth is the fact that the
the seventeenth is the fact that the
the eighteenth is the fact that the
the nineteenth is the fact that the
the twentieth is the fact that the
the twenty-first is the fact that the
the twenty-second is the fact that the
the twenty-third is the fact that the
the twenty-fourth is the fact that the
the twenty-fifth is the fact that the
the twenty-sixth is the fact that the
the twenty-seventh is the fact that the
the twenty-eighth is the fact that the
the twenty-ninth is the fact that the
the thirtieth is the fact that the
the thirty-first is the fact that the
the thirty-second is the fact that the
the thirty-third is the fact that the
the thirty-fourth is the fact that the
the thirty-fifth is the fact that the
the thirty-sixth is the fact that the
the thirty-seventh is the fact that the
the thirty-eighth is the fact that the
the thirty-ninth is the fact that the
the fortieth is the fact that the
the forty-first is the fact that the
the forty-second is the fact that the
the forty-third is the fact that the
the forty-fourth is the fact that the
the forty-fifth is the fact that the
the forty-sixth is the fact that the
the forty-seventh is the fact that the
the forty-eighth is the fact that the
the forty-ninth is the fact that the
the fiftieth is the fact that the
the fifty-first is the fact that the
the fifty-second is the fact that the
the fifty-third is the fact that the
the fifty-fourth is the fact that the
the fifty-fifth is the fact that the
the fifty-sixth is the fact that the
the fifty-seventh is the fact that the
the fifty-eighth is the fact that the
the fifty-ninth is the fact that the
the sixtieth is the fact that the
the sixty-first is the fact that the
the sixty-second is the fact that the
the sixty-third is the fact that the
the sixty-fourth is the fact that the
the sixty-fifth is the fact that the
the sixty-sixth is the fact that the
the sixty-seventh is the fact that the
the sixty-eighth is the fact that the
the sixty-ninth is the fact that the
the seventieth is the fact that the
the seventy-first is the fact that the
the seventy-second is the fact that the
the seventy-third is the fact that the
the seventy-fourth is the fact that the
the seventy-fifth is the fact that the
the seventy-sixth is the fact that the
the seventy-seventh is the fact that the
the seventy-eighth is the fact that the
the seventy-ninth is the fact that the
the eightieth is the fact that the
the eighty-first is the fact that the
the eighty-second is the fact that the
the eighty-third is the fact that the
the eighty-fourth is the fact that the
the eighty-fifth is the fact that the
the eighty-sixth is the fact that the
the eighty-seventh is the fact that the
the eighty-eighth is the fact that the
the eighty-ninth is the fact that the
the ninetieth is the fact that the
the ninety-first is the fact that the
the ninety-second is the fact that the
the ninety-third is the fact that the
the ninety-fourth is the fact that the
the ninety-fifth is the fact that the
the ninety-sixth is the fact that the
the ninety-seventh is the fact that the
the ninety-eighth is the fact that the
the ninety-ninth is the fact that the
the hundredth is the fact that the

MIREN

BERE begi edef-bigunak argiztu ta bere ezpan gor-
riak zabaltzen ziran gauza ain polifak entzuten
euzanian. Gauzaok entzunaz bere bijotz berea samur-
tzen zan eta, noz-edo-noz, bere begijetan, gura-ta-ez,
negaf-malkuak agirtzen ziran.

¡Bere poz-alaya etxe begiko atan eguanetan! Inun
-ez-inun obeto, ama beraren altzuan obeto ez.

Bai-zan polit-polita Miren neskati. Gotzonen edef-
az apainduba irudijan. Uledi ufetsuba, begi urdina, ez-
pan bigunak, mosu zurbila, gorputz gaste lefdena... bai
-zan polita. Ta ona... ta abertzalia.

Egunoro juaten zan etxe begiko atara. Beste neska-
tiak, bera baxen gastiak, laguntzen eben. Juateko ga-
beukija (orduba) jo baño askoz lenago ehebako egozan
antxe saftuteko. Gero multsuka, ijutika, oyuka, saftzen
ziran. ¡A zan zaratea! Erle-taldia, inorbatek uxatuba
ezta ixaten ume-talde a baxen urdurija!

Gela zabal baten, piano-onduan, aulki luzietan, je-
saften ziran. Irakasle gaste batek, euren aurian, ixila
loftuta gero, ereskiña jotzen eban. Mutiko-neskatuak,
abots batez, abestuten asten ziran. ¡A zan edera! ¡Abes-
ti gustijak bai-ebazan ondo abesten ume-talde nabaak!

Abefi-abestijak, umien abotsetan bigunaguak, samur-
aguak, politaguak irudijen.

Miren'ek bakañ-abestijak abesten euzan. Bere abots
zoliak gotzon-abotsa irudijan; bijotz-bijotzez abesten
eban, gero.

Abestijak-ondoren mutiko-neskatuak, etxe atantxe,
euzkeraz itz-egifen irakasten eutsien. Asko zirala-ta
ikastola batzutan bananduta egozan. Umiak gogoz ta
sutsu ekifen eutsaen Euzkadi'ren eliari, euren gurasuak
irakatsi ezcutsien asabaen eliari. Ekiñiaren ekiñiaz nai-
kotxu ikasten eben, batez-be, euzko-elia matetan. ¡Eta
geure ele malia umien ezpanetan zan entzugafija!

Bestietan Euzkadi'ko efi-askitzak (asaba-itzak), edo
abefijaren edestija, edo edeskun abefkoyak irakurten
eutsiezan, umiak, multsuka, adi-adi, egozala. Edeskun
arek euren irudimen gastiak biztu ta euren bijotzak su-
tetan ebezan.

Eta abañ, eta abañ.

Mutiko-neskatuak pozik egozan etxe begiko atan.
Bertan egotia eurentzako pozik andijena zan.

Miren, zorijon-izpi bixijaz argiñuten zan. An egifen
ziran gauza gustijak bere bijotza atsez betetan eben.

¡Euzkel-abestijak entzunaz eta abestubaz berak ar-
tzen eban poza! Eurak baño edefagorik, samuragorik
ezin. Zegafik ezekijala, abesti arek abesten etzan inoz
nekatzen; orde, geruago ta eurek abesteko zaliagua
zan. Edonoz eta edonun bere ezpanetan urten-zorijan
egozan. Euzkerea ikasten be, zufa zan. Euzko-elia atse-
gin andija yakon. Eta bein baño geyagotan bere burubari
ifandu eutsan zer zala-ta euren gurasuak ezekijen,
euren biztaldi gustijan Euzkadi'n eta euzkeldunen af-
tian bixiki. Efi-askitzak eta edeskun abefkoyak inoz
baño adjago entzuten euzan. Jazokun-zelayetara irudi-
menaz aldebijau ta jazoten zan gustija ikusten ba'lego

lez agi-ixaten eban. Gero etxera jua eta jazokun ar-
etzaz ames-egifen eban.

¡Miren neskati! etxe atara juatiaz zan zoruntsuba!

Baña bein jegun ifuna! bere afeak etxe atara egu-
noro juaten zala jakin eban. Eta ordubantxe amafu zan
Miren'en atsegiña. Asafez sutauta, auferantzian bertara
ez-juateko agindu eutsan.

Miren'en afea euzkotara zan, baña euzkotar asko
-bai-asko ixaten diran lakuak. Bere zanetako odolaz ta
ixen-abixenetaz euzkotara: ez, baña, adimen eta gur-
amenaz. Euzko ixanaz aiztuta euzkotasunagaz epel-epe-
la. Euzkotaren endea, elia, ekandubak eta antziñeko la-
gijak gauza-ezetzat aitzen ebazan eta euzkozaletasuna
zorakeri anditzat. Abetzialia zer zan ezekijan, atzeri
-abetzialia ixan-ezik.

Miren bere alabea gauza arek ikasten etxe atara
juaten zala jakinki, asafatu ta ez-laketuteko asmua aitu
eban, antxe ikasten ebazan ikaskintza zoruakaz bere
alaba mafiā zoratu eledintzat.

Miren'en bijotza atsebagez bete zan. Berak ezeban
uleitzen bere afeak galazuaren zegatija. Bere ustez
etxe atan ikasi euzan gauza gustijak on-onak eta mate-
gafijak ziran. Gero, gogofa yakon gauza arek bat-batez
iztia. Negar ta erosta-egin eban; alperik, baña: afeak
bijotz gogofa eukan.

Ordutik Miren etzan bere aizkidiakin jua. Ezeuzan
abesti ederak abestu, ez Euzkerea ikasi, ez efi-askitzak
eta edeskun abefkoyak geyago entzun. Ifunak bere bi-
jotza aitu eban eta bere aufpegija zurbilagotu zan.

Ikastetxetik urtenda gero, bere lagun gustijak etxe
matara juaten zirala, bera, bariz, gurasuen etxera, ta
antxe, luzaro, igazifako gauza ain ederakaz oldozten
egoten zan. Bere lagun zoruntsubai bekaitz-eutsen. Ba-
karik eguala, gura-ta-ez, abesti, ele ta edeskunak go-

mutauta, ikasitako euzkel-abestijai abots ixil-samafaz ekiten eutsen. Olan bere atsebagia arinduten eban.

Bein, Miren'en etxera bere amamea eldu zan. Lenengoz Bilbao urira etoñan. Txikifatik uri txikitxuban bixi-ixanda, ezekijan uri nagusija zer zan.

Miren'en atea poz-pozik eguan. Aspaldiik ezeban bere amea ikusi. Lengo urtietan basurira, bera ikef-tzen, juaten zan, ilean bein, beintzat. Baña urtebetia zan, bere arazuak zirala-ta, etzala basurira juan. Amea etofi zan eguna alai-alaya ixan zan.

Miren'en amamea zañ-zañ zan, larogei urteduna, euzko-eraz jantzija ta euzko-ekanduz menduba. Miren ilobea bijotzez mate-eban eta Miren'ek bera be.

Lenengo astietan poz-pozik egon zan senidien afitian. Baña uri nagusija etxakon atsegin. Bilbao'ko zarateaz ta artegeaz gogañuten zan. Askotan bere uri txikitxubaz oldoztu eban eta, gura-ta-ez, bijoz-bijotzan ara biguñuteko gurari bixija ats-ixan eban. Baña bere semia ta bere iloba kutuna ez-mindutiafen, ixiltzen zan.

Uri nagosijazko ituna geruago ta aztunagua.

Bein, itun-gogait eguala, bere ondoko gelean abesti ixil-samafa entzun eban. Aditu ta euzkerazkua zala uste ixan eban. Geldu zan eta entzun-gureak zirikauta, ixil-ixilik uñeratu ta ate-ostetik entzun eban. Bai, bere ilobea zan, euzkel-abestijai ekiten eutsena. Ofetara luzaro egon zan atsua, ta gero, bat-batez atia zabaldu, gelean sañtu ta bere ilobea laztandu eban, begijetan poz-negañ-malkuak eukazala. Nun, noz ta zelan abesti ofek ikasi euzan itandu eutsan. Berak be, txikiñan ikasi euzan eta oindiño ezeuzan aitzu. Miren'ek, bilduñ itxiñ, gustija edesi eutsan.

Ordutik atso-neskatilak aizkidiagotu ziran. Amamea etzan bafiro gogañu. Bijok bakarik egozanetan Miren'ek abestijak abestu ta ekixan edeskun abeskoyak edesten

eutsazan. Bafa, gatxez ixanda be, euzkeraz Miren'ek al-eban gustija itz-egijen eban.

Eta bein jazo zan, aġeak bere amea ta alabea ofetara auġkiġu ebazala. Lenengoz, geldu zan eta zer egijen iġandu eutsen. Orduban atsuak, iġobeari mosu samuġa bekoki-erġdijan egitsola, Miren'en abestijak bere gogo iġuna poztu ta berakin euzkeraz, ondo ala txaġto, itz-egijiaz aġtzen eban alaya esan eutsan. Berak, be, bere semiagandik gauza arek entzun gura leukez...

Aġeak ezeban itzik esan. Oldoġtun lotu zan, bere ama-alabeai begizka.

Atsuaren eskariz Miren'ek euzkel-abestijai baġiro ekin eutsen. Abestijok gixon aren belarġjetan iġnoz baġno poliġaguak ixan ziran. Bere ama zararentzako gotas ta poz-itzak eristen eutsezan.

Eta amameak asabaen esakun atseginkoġak entzuten ba'leuz lez, Miren'en abotsari adi-adi yakon.

Egun atatik gora, baġiro erdu zan Miren gauza maġe-maġe arek ikasi euzan etxera.

Eta etxera biguġtuta bere amameari biresaten eutsan egun atan ikasi ebana.

ĤEta zorun-aldija zan bijontzako alkaġekin egoten ziran aldija!

IRAKASKIXUN ONA

EGUN atan agirakea beste egunetan baño gogofagua ixan zan. Irakaslarijaren begijak suba jarijoten eben. ¡Betiko lelua! ¡Beti lez, mutil zistrin motel ak gastelerea oguzi-eziñik! Berbera zan eruduna, mutilen-tzako onegija zalako, ta, makila aldian itxiña, esakera onaz ta bigun akañ-egiten eutselako. ¡Ez olakorik aur-erantzian! Mutil axek eta beste gustijak gasteleraz oguzten, edo esaten, ikasiko eben ondo.

Baña mutiletarik batek, batez-be, asañ-eragiñen eutsan: Mikel txikitxubak, *Asañtza* basetxeko zotzi-amañ urtedun mutil me zurbilak. Ezin-eban, edo eziban gasteleraz oguzi gura ¡Amaikatan akañ-egin eutsan, alpeñik, baña!

Irakaslarijaren ustez, ori zan mutilak euren etxietan euzkeraz bakafik edo geyenetan itz-egiñen ebelako. Ekandu txaf ori kendu bial-zan eta berak kenduko eba-la sañ esaten eban.

Orduko agirakea gogofa ixan zan. Mikel gaxua, ezkin (ezko-eun)-auiñan, kikildurik, begijak norantz zu-zendu ezekijala, eguan. Aurpegiz-aupegi irakaslarija, berari begizka, asañez goñituta.

Baño irakurteko esan eutsan. Mutilak alegin andijaz asi zan: «*Somos cosientes de...*» Ezin, baña; *conscien-*

tes-ordez, cosientes esan eban. ¡Cafano arek! C-ordez s oguzten eban beti. Bafiro asi zan irakurten, eta len baño txafuago oguzi eban.

Irakaslariaren asafia goriñu zan. Asafiak berak motelduta, zer esan ezekijan. Azkenez, bere alegiñak alpeñak zirala uleñtuki, ibiñu zan. Gero Mikel'i aginñu eutsan eñderazko esakuna beñidazteko; eta guenez, abots gogoñaz esan eutsan bijaramon esakun axe, ororen auiñan, iru bidañ oguzi bidañ-ixango ebala ta txaf-to egiñezkero, iruretarik baten ixango ba-zan be, ikastolatik jauñtiko ebala.

Mutil gaxua ikastetxetik negañez urten zan. Bere ikaskidiak, eñukijak jota, laguntzen eben. Euren be, noxian-bein, alako agirakeak añtzen ebezan.

Mikel'ak ezaban igañten zegatik zan irakaslariaren asafia. Etzan bere eñuba eñdereza oguzi-eziña. Ta zana zala, ondo oguztiaren bidañ ezaban uleñtzen. Bere alegiñak - añen c añano a eñin eban oguzi; berak gura bai, baña egin eñin.

Bai; Gabikagoxeazkoa'ta Mikel mutikua, etzan txaf-to oguztiaren eñuduna, ta iñor-ez-iñor, Euzkerea baño. Irakaslarija zuzen eguan.

Basetxian jayua ta euzkeldun-añtian azija, ikastetxera jua-añte ezaban eñderaz itzik be entzun. Bere gurasuak euzkeldun utzak ziran, baña basetxera erduten ziran gustijak be. Ezekijan Euzkerea baño beste elerik ludiñan eguanik. Baña zoñtzi urtiak bete euzanian, bidañ zala-ta, gurasuak uriko ikastetxera bidaldu eben. Irakaslarija, jazoten dan lege, afoñta ta afoñtzalia zan. Mutikuak alegiñaren alegiñaz eñdereza ikasi bidañ-ixan eban, txaf-to ba-zan be. Baña egundo ikasi ezebana ixan zan eñderazko izki bat-edo beste ondo oguzten.

Mikel, negañez ta iñun eldu zan etxera. Gurasuak, bere añpegikerea ikusirik zerbait ebala susmañ ta zer zan iñandu eutsaen. Bera, erantzun-barik, gogoñago negañ

egiten asi zan. Azkenez, gurasuen itaunak zirala-ta, jazo zana esan eutsen. Atsebagez kikilduta esakuna erakutsi ta irakurteko emon eutsen. Aiteak bere eskubetan aitu eban; bein eta bairo aztertu, baña ezaban ingijan idatziña eguana uletu. ¡Erdera uletkaitz a! Euzkeraz ba'lego...

Ta bere semia negaiez ikusirik, irakasarijaren guriari kintenkeritzat aitu eban. Baña berak agindu eban-eta, agintza bete biaz. Gero, be, gustija umekerijak baño etziran. Eta Mikel'i negarik ez egiteko esan eutsan.

Geyagorik ez, baña. ¡Amaika guraso, onelako, dago Euzko-errija'n!

Bijaramon, goiz-goxetik, Mikel ikastetxerako bidez abijau zan. Ikastetxera uferatzen zala bijotza estubago eukan. Bildur-bildura zan. Ordurik askotan erderazko esakunari ekiten egon zan. Azkenez, ekitiaren ekitiaz, ondo oguzten ikasi eban. Baña bairo aitzuko ebanaz bildur-zan.

Itun atsege joyan. Bidetik igaroten ziranai jaramon-barik, bere burubari esakuna befasaten eutsan. Lenengo ondo, baña gero, bilduraren bilduraz, ain ondo ez, beintzat. Negar-malkuak bere begijetan agiri ziran, Atzera juan gura-ixan zan.

Ordubantxe bere onduan abots biguna entzun eban:

—¿Nora ua Mikeltxu?

Begijak jaso ta uriko jaupalburuba ikusi eban. Eran-tzun-barik negaiez asi zan.

—¿Zer dok? ¿Negar-dagik?

Mikel'en bijotz-larrija andija zan.

—Ezegik negar. Esaistak jazo yakana ta nik atonduko yuat.

Mutilak negar-zotinka edesi eutsan dana. Jaupalburu onak adi-adi entzun eban, eta amatu ebanian, be-boki-erdijan mosu-egin eutsan. Gero, apurtxuban oldoz-

tun egon zan. Bekokija tximuñtuta eukan, begijak itxiñ in. Irakaslari afoztaren egiñenak bere bijotz abefkoya mindu eban.

Guenez, erabakija aitu ta mutilari berakin jarañuteko esan eutsan. Eta ikastetxera uferatzen zirala egin biariko ebana atzaldut eutsan. Mikel'ak jaupalburubak esana adi entzun eban, jauparijai zoñ-yaken lotsez. Lenenguan geldu zan, baña gero, uleñtu ebala erakutsi eban. Bere aurrepegija alayago eguan.

Ikastetxera eldutian jaupalburu onak eta mutil ga-xuak alkarì agur samura egin eutsaen.

Mikel ikastolean bildur-barik sartu zan. Bere jesarlekura juan eta artetu jesañi, beste mutikuak, atzeguneko agirakea gomutaurik, berari begizka egozala.

Ikastaldija gentzaz igazi zan. Baña amañu-aureko beste egunetan lez, irakaslarijak irakufi-arira jo eban.

Ezkin-aurian jaririk, ben-ben esan eban:

—*Miguel de Gabitxeskua: venga a decir la frase de ayer* (etofì atzoko esakuna irakuñten).

Ororen begiradeak Mikel'gana zuzendu ziran. Baña Mikel, jaramon-barik, bere jesarlekuban lotu zan.

Irakaslarijak bañiro detu eban:

—*Miguel de Gabitxeskua.*

Mikel'ak ezaban erantzun. Buru-makur, irakuñten lez eguan. Beste mutilak geldu ziran. Begijak sutzu, irakaslarijak irugañenez, gogorago, oyu-egin eban.

—*Miguel de Gabitxeskua.*

Ezeban ezer lotu. Orduban, asarriak erazota, bere jesarlekutik jatsi, ta mutilagana juan zan.

—¿Eztok erantzun gura?

Eta ukabilaz zematu eban.

—¡A! Baña ¿neuri itandu daustazu?—Mikel'ak esan eban—Eneban uste... Zuk *Gabitxeskua* esan dozu, ta nik *Gabitxeskua* eztot abixena, Gabikagoxeazkoa baño.

Au entzunik, mutilak bare-purustadaka asi ziran. Irakaslaridak begidak-sutsu, aurpegia-gori, bere lotsea zala-ta, zer egin ezekijan. Gero Mikel jo gura-ixan eban.

Baña ordubantxe ikastolako atia zabaldu ta ataz jaupalburuba agiri zan. Mutil gustidak zutindu ziran. Jaupalburuba Mikel eta irakaslaridagana jua eta oni esan eutsan:

—¿Zer egin gura-dozu?

Irakaslaridak, asafez, Mikel itxi ta jazo zana atzald eutsan. Amafu ebanian, jaupari onak Mikel eskuz aftu ta ororen aufian jaririk, mutilai euzkeraz esan eutsen:

—Mikel'ak egin dauna ondo eginda dago. Guk ez-togu efderea ondo oguzi biar, geure elia eztalako; Euz-kerea bai, bariz, geure-geuria dogu-ta. Irakaslaridak gastelerea ondo oguzi dagigula gura ba-dau, berak euz-keraz oguzten ikasi begi lenago.

Irakaslarida gelduta ta uleftu-eziñik eguan. Mikel pozik eta beste mutikuak, irakaslaridari begizka, alkafi iri ta kiñuka egozan.

Mikel etzan ikastetxetik jauñti.

Artzaintxubaren Bakaldun-atzeguna

ARTZAINTXU eukijeza zan, mendijan bere artaldetxuba zaintzen inardubana. Mendi-mendiko basetxe zař, baldař, apal baten, uritik urun, bere gurasuakin bixi-zan.

Txiro-txiruak ziran. Ozta-ozta, alegiñaren alegiñaz, jatedatekua bai-euken. Udatian alboko luřak landutiaz zerbait ateraten eben, baña negute gogofan, basatařak (soluak) landu-eziñagatik, safi-bai-safi jatekua uřitu euken.

Iñaki'k (auxe mutikuaren ixena) uda ta negu, bere gurasuak basetxe ta soluetan inarduben ařtian, ardi zimel argal batzuk, mendija gora ta mendija bera, zaintzen inarduban. Udean řtira! eguraldi edeřaz atsegintsuba zan eguzkija ta axia ařtutia, baña neguban, euriya ta txingofa ziranetan, edo edurak basua estalduten ebanean... řartzaintxu gaxua!

Bakař-bakařik, ardiyai begira geure mutikotxuba egon oi-zan. Ardixu arek baño beste lagunik ezeban. Eguraldi txafa, naiz eguraldi ona, oskarbi naiz goibel, berua naiz otza zala, beti bakař-bakařik, ardiyai begira.

Ardi argalok basetxiaren ogasun nausija ziran. Eur-

en esne berua urijan saltzen eben. Au zala-ta lñaki'k arduraz zaintzen euzan, amilburu ta otsuaren bilduréz. Baña otsua etzan ardi aen bila etorñten; jardi gixenaguak gura-euzan berak!

Bein, jazokun pozkoña jazo zan. Basetxe-atian gixon ondo jantzi batek jo eban. Berakin mutiltxu bat etorñan, makal zurbiltxuba. Uriñafak irudijen, eta, urñan, aberatzak.

Basetxequak gelduta lotu ziran notin apain arek toki atan ikusijaz. ¿Bidekatuta ete-egozan?

Susmau eben lez, uriñafak eta aberatzak ziran, aña-semiak, eta basetxera etozan eskañ baten eske. Semetxuba gexo-samañ eguan eta osalarijak (medikuak) esan eban osatu gurazkero mendira, eguzkija ta axia arñtzen, juan bial-zala. Aña basetxe agaz gomuta zan. Basetxequak notin on eta kistafak zirala bai-ekijan. Eta bere semetxuba antxe basetxequak zainduta udatian izteko, etofi zan. Gero euren lñarkun ori ondo ordainduko eban, eta mutikua osatuzkero sari andija emon-go eutsen.

Basetxequak iru bakañik ziran: aña, amea ta seme artzaintxuba. Pozafen bayetz esan eben, eta umetxuba euren semetzat lez arñtuko ebela. lñaki, batez-be, alañu -alañu zan aizkidetxu barija eukiñiaz.

Gustija atonduta, uriko gixona, bere semiari mosu, ta eskañ ta agur-eginda, urira jatsi zan eta mutikua basetxian lotu. ¡Umiaren negaña bere aña alde-egiñen ikusijaz! Bere jafai juan gura zan eta dei-oyuka lñarduban. Baña atia itxiña eguan eta aña, jaramon-barik, auñera joyan. lñaki'k, mutikuaren gogua asetutiñen, beragandu ta samuréz itz-egiñen eutsan. Baña beste mutikuak lña-ki'ren itzak ezeuzan adiñuten eta bere bildur zan.

Axe ixan zan benetako gatxa: uriko umiak mendiñafañ elia ezaban uleñtzen. lñaki'k eta bere gurasuak euzkeraz baño ezekijen eta Andoni mutikuak eñderaz

bakafik. ¿Zelan ixan leike ori, bere atcak euzkera² ekijan-eta? Eurek auxe atzalduten ezekijen, baña geuk bai, urijetan aberftzaletasuna galdu dala dakigulako.

Egun batzuk igazi ziran. Lenenguetan Andoni ifun ixilik eguan, safitan negafez, baña gerotxu ibitu ta alatu zan. Orogen, eta, batez-be, lñaki'ren eregubak zirala-ta, bere aizkidia egin zan. Lenengo gatxez, ta geruago efazago euzkeraz itz-egiten asi zan. Urijaz aitzu zan, eta azkenez, bere etxian baxen pozik eguan. ¡Gixa-emiak garan aldakofa!

¡lñaki'ren alaya! Andoni aizkidetxuba beretzako ixan zan atseginik andijena ¡Etzan auferantzian bakafik mendi-ziaf ibiliko! Norekin jolastu bai-eban. Mutiko bijok adin batexe euen.

Itz batez: lñaki ta Andoni, bidezkuu zan lez, aizkide-aizkidiak egin ziran. Ordutik auferantzian alkafekin ebiltzan beti, ezetara bez aldendu-barik. Andoni zindua zan; bera aberatza ta lñaki txirua ixanik be, etzan ar-otuten. Bijok mai baten jan eta gela berberean lo-egiten eben. Bata, bijok batuta, arditxubak zaintzen juan oi-ziran. Bata bestia-barik ezin egon.

Andoni'ren atea, noxian-bein, ilabetian bifitan beñik-bein, bere semetxuba ikusten igoten zan, eta ondo, alai ta sendotxu ikusijaz, bera be alafuten zan. Gero bafe-egiten eban, bere semia artzaintxu-antzez ebilalako. Onetara udatia igazi zan, udagoya be bai, ta neguba etori. Andoni, udea igazteko bakafik ara juan zanafen, geruago sendiago egualarik, eta bere afenak eta etxe-kuenak zirala-ta, Gabon-afte mendijan egotia bere atea-gandik jadetsi eban.

lñaki artzaintxubak eta Andoni sasi-artzaintxubak, alkafekin autu jakigafijak ixaten ebezan. Andoni'k bere lagunari uriko gauza ikuskafijak, bere etxeko aberaski-jak, eta, batez-be, berak eukazan gustifariko jostalubak edesten eutsazan. lñaki'k, bafiz, zer-edesturik ezeban,

eta augatik bere aizkidetxubaren itzak adi-adi entzuten euzan. Baña euren bekaitz ezeban. Gauza ez-ezaun ar-ekaz bere gogua gelduten zan, baña besterik ez. Bere zaletasun bakafa ardiñen zaletasuna zan. Eta bialfa, bialfa... Andik urc, eurek ardiñak zaintzen ebezanaren onduan beste artzaña jañten zan. Artzain a beti eguan txilibituba jotcn, eta ondo jo be bai. Iñaki'k adi entzu-ten eutsan, eta berak be txilibituba jo gura eban.

Egunak juan eta egunak etofí, Gabona ureratu zan. Egun baten, mutiko bijok, beti lez, alkafekin egozala, Andoni'k Iñaki'ri esan eutsan:

—Egun batzuk-buru enok emen egongo.

—¿Zer, ba?

—Gabona lastef dok, eta egun ofetan etxian egon bialf. Onetara esan yeustakan afeak. Batez tamala ya-tak eugandik aldendutia, baña bestez... Gabona ta ur-engo egunak alayak dozak eta ondo igazten dozak e-txian. Batez-be, Bakaldun-atzeguna... ¡Axe egun edefa! ¡Amaika jostañu ta emokun izten yostezak bakaldunak! ¿Eta iri?

Iñaki ixilik eguan. Ezeban ondo uleñten. Andoni'k jafañu eban esaten:

—¡A, bai-yakijat! Iri ez-edo-dauske itxi, txirua ta mendijan bixi-azalako. ¿Eztauske iñoz Bakaldunak emokunik itxi?

—Iñoz-ez-iñoz.

—Bialfa, leyuan ire oskijak eztozak ipiñi, eta ofe-gatik dok.

Iñaki gero ta geldubago eguan. Ofetzaz itz-egiten ezeban iñoz entzun. Orduban Andoni'k Bakaldunen edestija atzaldut eutsan. Bakaldun ofek, Josu Umia jayo zanian, Bera guñten sofkaldekik Belen'era juan ziran. Berari opalduteko uña, kedafa ta abaña ekafi ebezan. Il ziranian, on-onak ziralako, donokira juan ziran. Andik, donokirik, urtian-urtian etofñen dira ludira, ta aber-

atz-aberatzak ixanik, umien aſtian emokunik asko banatzen dabe. Baña ume gustijai, ez; ume on eta zinduai bakafik, ume gaiztuak ezertxu-barik lotuten dira. Bakotxak gura-dauna eskatu ta Bakaldunak emoten dau-tsae. Oſetarako, Bakaldun-atzegunan, etxeko leyoren baten oskijak ipiñi biał, ta bijaramon, oski-baſu edo onduan emokunak egongo dira.

Iñaki aſituta lotu zan Andoni'ren edestijaz. ¡Ta berak jakin ez, ordurafte! Baña auferantzian ez; berak be, oskijak leyuan ipiñiko euzan eta Bakaldunai gauza batzuk eskatu be. Zer eskatu ezekijan ondiño, baña ezer eskatuko eutsen.

Gabon-atzegunan Andoni'ren aſtea bere biſa etofi zan. Ume bijok itundu ziran alkaſegandik aldendu-biaſaz. Gatxa yaken, ainbeste egun batuta igaziſa, bata bestia-barik lotutia. Andoni'ren aſeak, baña, Iñaki'ri abindu eutsan bere semia bera ikeſtzen ſaſi juango zala ta mutikuak aſtetu ziran. Agur ſamurſa egin, eta Andoni urira, bere etxera, jatsi zan.

Iñaki itun-itun eguan. ¡Baſiro bakafik mendi-ziaſ! ¡Bere laguntxuba-barik! Baña gauza batek arinduten eban bere alegia: Bakaldun-atzegunaren gomutea. Pozik eguan bere baſi jakin ebalako. ¿Zer eskatuko eban? Burubari eragiñik, azkenez iru gauza eskatutia erabagi eban: bildots zuri eder bat, txilibiſu polit bat, mendijan joteko, ta negurako janzki lodi berua, edur-aſtian otza ez-ixateko. Joſtaſubakaz etzan gomuta-ixan. Baña ez-paya ſoſtu yakon: Bakaldunak urijetan eta aberatzen etxietan euren emokunak izten ebezan, baña ¿mendijan? ¿a lako basetxe txiruetan? Itundu zan baſiro. Baña gero otu yakon Bakaldun arek on-onak eta deunak zirala, ta uſian... Dana dala berak oskijak leyuan ipiñiko euzan eta ixango zana ixango zala.

Gabona igaro zan; uſengo egunak igazi ziran, eta, guenez, Bakaldun-atzeguna eldu. Egun osuan Iñaki

artegatsu urduri egon zan. Gaba elduta, apalduta gero, bere gurasuai ezer esan-barik, leyoratu ta bere oski edo zapata ufatubak antxe ipiñi euzan. Gero gurasuai mosu-egin, *Aguí Miren* otoi ta, abots-ixil, gura-ebana Bakaldun deunai eskatu. Baña beste ezpaya: ¿Bakaldunak euzkerea ulértzen ete-eben?

Oldozkun onekaz oeratu zan eta andik lastef lotan eguan. Gaba osuan Bakaldunakaz amets-egin eban.

Bijaramon, iñoz baño goxago itxaftu ta oetik jagi. Astiro-astiro, bijotza taupadaka, leyora urbildu zan. ¡Urtzi Deuna! ¡Ikusten ebana be, ezin eban ziñetsi! Leyuan bertan bere oski uratu-ordez beste oski bafijak egozan, oski-baruban txilibitu poliña, eta leyo-pian jancki bafija ta ¡be! ¡be! bildots zuri edeña, berari begizka. Mutikuak bere begijak iguítzi euzan, ziñetsi-eziñik. Gero, uste-barik, belaunbikotu zan, eta bere abotik Bakaldun deunentzako eskaf-otoya donokira igon zan.

Orduban, bere atzian, abots bat entzun eban:

—Bakaldun deunak ume gustijakaz gomuta dozak, naiz aberatzak naiz txiruakaz, onak eta kistañak ixanezkero. Eta ele gustijak ulértzen yuezak. Ta i ona ixan azalako ona emen euren emokunak.

Ta buruba biguíturik, ikusi eban² iñibañez Andoni'r-en aña, iñaki artzaintxubari mosu ta laztan egin eutsana.

Auxe ixan zan iñaki artzaintxu txiruaren lenengo Bakaldun-atzeguna.

Mendiko gentzea

MENDI-MENDIJAN, baso-usua oyan-artian-antzez, arikaitz-abijan etzaunda lez, *Ageré* basetxe zurija gixa-emien begijetatik ostenduta eguan. Euzko-zifleskintzearen txadona (elexa) irudijan, antziñan, mendi-ontorñan, gixon senduen jauntzaletasunak iragija. Bere orma lodi gogorak, bere andijak eta bere aterpe zabalak, bere egilien sendua ta erukija erakusten ebezan. Antziñan, bidazti bidekatubentzako zaindokija eizan eta bertan janarija ta sutondoko aulkija ixaten ebezan. Aspalditik, baña, etzan iñor-ez-iñor bertara eltzen, basurde uzuba edo edurte-gabetan janari-bila ibili oi-diran otso gosetubak ixan-ezik.

Etziran *Ageré*-raño eltzen uri andijetako eguratz edo axe aztuna, ez euren zarata jasakatxa; etziran bertan ezautzen beko lufaldietako lera oker-zikiñak. *Ageré* mendiko gentzaz bare-bare eguan. Eta bekuak bertaraño eltzeko gauza etzirala ¿nok bare ori ausi?

Au zala-ta gixa-emiak ozta-ozta *Ageré*-batuban jesañten ziran, basetxe kuak ixan-ezik. Onek notin lantzaliak ziran, euren ixerdiñaren ixerdiñaz alboko lurak landu ta ekañtu erazo ebezanak.

Jon Joseba etxeko jauna gixon sendua zan, indañtsu

ta basotija, luř gogořa landuten ekanduba, ta bixi-zan basetxia bere gurasuakandik ařtu ebana. Berakin bixi-ziran Jone bere emazia ta seme-alaba bi: Andere, amazotzi urtedun neskatiřa lantzale ta lirařa ta Mikel-txu, amař urtedun mutikua.

Sendi apal zindua zan, uskuřtzalia, ta egunoroko ogija lořtuteko lan egiten azkafa. Neguban, bidiak edufez beterik egozanetan, Jon Joseba'k bazteřeko sutizkilu zafa ařtu, ta, mendiz-ziař, otsuak eta janari-biřa iřarduten eban.

Agerē'n orok lan-egiten eben, alpeřkerija ezegoki-juen-eta: Jone'k eta Andere'k etxe-zeregiřetan eta Mikeltxu'k lugintza-saletan ařea laguntzen. Noz-edo-bein euretariko bat uřeko urira jasten zan; olakuetan eta igande jaupea entzuteko jasten ziranetan bakari men-dija izten eben.

Eta bariř bez. Mendiko bariřaz ģzoruntsubak etziran ala? *Agerē'n*, mendi-mendijan, ģbian bařo donoki-uřiago ez-ete-egozan? Bakařtalde aretan euren otoyak ģnok asaldau?

II

Bařa bein mendi-gentzea ausi zan. Basetxe zuriko aterpera gixon-taldia eldu zan. Euren itxuretař beko aberatsak ziran.

Jon Joseba, ikuskantza ikusten lez eguan; ain gatxa yakon, ba, betařak leku atan ikustia.

Bařa basotija ixanda be, abegi-on-zalia zan, eta etxeko atiak zabaldu euzan, eta bakotxari mai-ondoko aulkija eskiři eutsan, emakumiai bazkarija geřtetako esanda.

Gixon arek, Jon Joseba'ren auřpegijan geldasuna ikusiřa, euren ibilgundiaren zegatiřa atzald uutsaen.

Menditzar aren baruban aberaskija ugari eguala jakin eben; bere baruko afijakaz amaika etxe bari egin leiki-an, ofen ugari ta mota onekua zan ango arija. Eta eurek, gixon zur arek, ezin eben aberaskijak galduten itxi. Au zala-ta igon ziran, Jon Joseba'kin itundu-gurarik, lanak len-bai-len asteko.

Arobijak idegiko ziran eta langilerik asko erduko zan-eta, asko, be, irabaziko eban. Jon Joseba bera langile-buruba ixango zan; zenor bera baño obeto ofetarako, bere basetxeko tokija ixanik? Esku-zabalaz sariztuko yakon eta bizpide bafijak euren biar-ixanak arinduko euzan, safitan, edurtietan batez-be, lan-egitia ezifia zalarik getuten ziran biar-ixanak.

Adi-adi, irudijanez, Jon Joseba'k gixon arei entzun eutsen; baño entzuten ebanaren bafijaz ondo adituten ezebala, bere begijak ageftuten eben. Au-ta-be, ezeuzan bere ezpanak zabaldu. Bakarik langile-buruba ixango zala esan eutsaenian, agin-aftian jakkija erakutsi gura-ixan eban. Zin-zifnez, bere bariaren austiori ezeban begi onez ikusten. Etziran ordurafte zoruntsu bixi-ixan beko gixonak araño erdu-barik?

Baña notin aen esanaz, esan adorekofaz, Jon Joseba'k bere gogo-lerea naibagetuten eban irabakija, azkenez, aftu eban.

Gixonak, euren gurarija beteta, poz-alai mendiz-bera joyazalarik, jone, autu osua ixilik entzun ebana, bere senafari uferatu yakon eta bildur-samar esan eutsan:

—Enatxakok ni eure irabakijari jakkiko, baño, gez-tok susmetan beko axe ofek geure zoruna eruan yaiki-anik? Bulaf-baruban yuadanak, zer dokan etxakijadanak ori bai-yostak ageftzen.

Jon Joseba'k ezeban erantzun; sorbaldeak jaso, ta lan-egiten juan zan.

III

Aldi gitxi-buru lanak asi ziran. *Ageré*'tik bosteun neurkin-edo arobija uratu zan. Jon Joseba buru ebelarik saspi langilek (geyago ezin toki atan) egunian-egunian ekiñen eben. Lenengoz mendi-erayak burdiñaz uratu ebezan, eta gero estandeak entzun ziran. Eta, ziñez, euren durundijak etxaken menditarai begikuak ixan.

Jaubiak zuzen egozan, bai. Afi egoki ta ugarija zan mendi-bafukua, ta irabazpidia ezin obia. Eragotzi bakara ixan eben: afija uferko urirano eruateko erea. Baña Mikeltxu'k gofu eban, idi-burdiñaz eruanaz.

Langiliak egunoro urira jatsi ezin zirala-ta, arobi-onduan zaindokija egin eben, eurak egon eta tresneak jabolteko. Langile aretarik geyenak on-zintzuak ziran. Geyenak esan dogu, eurentariko bi bestetara okel-ekelak ziralako. Jon Joseba'k bere guraz eleukezan inoz bez aftuko, baña bere nagusijak eukiñeko eskatu eutsaen eta ezin jauñti. Lera okeldun gixon arek laster euren gogo-gaiztua erakutsi eben, eta egun gitxi-aufeko, euren lagun gustijakaz asafetu ziran. Onez ganera alpefak ziran, eta, safitan, lan-egin-barik bestiai zirika edo mendiñik aldenduta egozan, nun inok ezekijalarik.

Jon Joseba, euren ixakerea zala-ta, bein baño geyagotan gixon gaiztuak andik bota-agiñian egon zan, baña buruba ezi ta ereti obiaren begira itxaron eban.

Bitartian lanak auferatuten ziran, astiro ba-zan be; ta bein baño geyagotan gelditu-erazo ziran, eguraldi txafak zirala-ta. Aretan langiliak *Ageré*'ra erduten ziran, ezer-bila edo etxekuen artian opofaldiya igazten. Eta abegi ona ixaten eben, etxekuak basoti ta buru-bakartzaliak ixan-añen bijotz-efukijofak ziralako, ta basetxe zafeko atian jotzen ebanari atia itxi ezin eutsaelako.

Gixon bi bakafik atera bial ziran: Marka ta *Begi-baka'a*, (begi bat bage-eban-eta) len afatu doguzan langile okerak. Basetxe zafan saftuten ziranetan eureka batez ondo-eza ta keskea saftuten ziran. Eta ezin euri atia itxi; euren ixakerea zala-ta txafago ixango zan.

Andere zan eureka ikustiaz geyen iguinduten zana. Berak zegatija ezekijalarik, *Begi-baka'a*'k, bere aufian eguanetan, bere begi baka'az begiztuten eban adi-adi, neskatiaren begijak eratsi-erazoten. Eta Andere'k bijotz-bijotzez gixon bigufari iguin eta ikusi-ezin bixijak eutsazan.

Eta neskatiak safi-askotan aurkituten eban, zorigkeri-kaltiak alkar erakarten ba'leutsaz lez.

IV

Andere'k zijorik bai-eban *Begi-baka'a*'ren bildur ixateko. Au-ta-be ezeuzan bere asmo okerak susmetan. Girna okerdun gixona zan, bere bizkera aldakorak mendira ekatija, ta ez ogija irabaztiaren; bere oin gentzauskorak mendi-mendijan eta basetxe zafan ipini berialaxe, neskati liraña ikusirik bere girna okerak befbiztu ziran, eta ezi-ezirik, bere gurari lixunak be piztu, ta adijona-begira gertu zan.

Jon Joseba'k, baña, menditara ixanik, gustitariko piztijan asmuak aufetijaz ezaututen ofuta egualarik, laster susmau eban mendi atan agiri zan otso bafijaren asmu, ta zur ta ixiltu, berari zain gertu zan.

Andere'k, orde, bere areyuaren zalekarlja ezaban susmetan. Mendi-mendijan jayua, zintzo ta tolestagia, jaun-goikua ta bere gurasuak eta nebea baño besterik ezaban mafetan. Matasun ori, bai, andi-andija zan, bere goguaren ona baxen andija, bere gorputzaren edefa baxen andija. Mikeltxu ta ufengo txabolako artzain

zañ baten ardijak bere lagun bakañak ziran. Geyagorik ezeban gura. Eta gañera gixoneh mañasunatzaz ¿zer -ete-ekijan berak?

Au-ta-be gixon ak begiztuten eban ereaz gogaltzen eban, eta bein baño geyagotan bere atsegia erakutsi-agiñian egon zan. Eta bijotz-bijotzez uriko gixonen etofkundia gaiztetsi eban.

Zana zala ofetara ezin jañatu. Ta amaya lastetxu etofi zan.

Bein, egun oskarbi ta eguzkitsuba zalarik, Andere ufeko itufira juañ zan, zapijak eguzkitan imindeko. Bere inñarkunari ekiten eutsan añtian abots zolijaz antziñeko mendi-abestija abestuten eban. Bat-batez bere auñian *Begi-bakaña* agiri zan. Bera ikusirik, neskatilak ixa-oyuba egin eban eta etxerantz abijau zan. *Begi-bakaña*, baña, bere auñian jañi, igaroten galazo, ta esan eutsan:

—¿Zer donala-ta igesi, Andere?

Au, erantzun-barik, gelditu zan.

—¿Nire bilduñ ete-az? Otsua enon, ba.

—Otsuen bilduñ enok, baña i otsuak baño uzubago bai-az.

—Bildotxuba non, Andere, bildots otzan-otzana...

Ta neskatilagana urbildu zan, begi bakañaz begizturik.

—¡Itxi eistak igaroten!—atsebagez oyu-egin eban Andere'k.

—¿Ofen iradu ete-az? Eukin itz-egin gura yonat.

—¿Neukin? ¡Inñoz bez!

—Apuñtxuban bakañak.

—Ezetx esan yuat ¡Alde emendik!

—Gura-ta-ez entzungo yaustan. Nik mañe aut; bai-dakin.

Eta Andere'ren sorbalda-gañian bere eskuba imiñi gura-ixan eban.

Neskatilaren zanetako odol gustija arpegira igon yakon, eta bere bijotzan ixakun mendifafa befpizturik, jagi ta *Begi-bakara*'ren atxin atomau zan, lufa-jo erazo ta basetxerantz igesi zan.

Gixona jagi zan neska-jafai juan-gurarik, baña ordubantxe bere albuan entzun eban:

—¡Geldi edo ilgo az!

Eta Jon Joseba, bere sutizkilubarekin berari zuzen-duta, ikusi eban.

Bijaramonan *Begi-bakara* ta Marka bere laguna, afobiilik egotzi ziran, ororen alayaz. Alde-egin baño lenago aspektuko ziranaz zematu eben. Inok ezeutsen jaramon; juan ziran eta euretzaz etzan auferantz ezer jakin.

V

Mendijan ain gogofa dan neguba, azkenez, eldu zan. Oyan-zelayak edufez beteta egozan. Otz-otza zan, eta eguraldi txafa. Bide-zidoak edufez estalduta. Otsua ta basurdia asi ziran neguko inarkunari ekifen. Ikuskixuna inoz-ez-inoz orduban baño edefagua.

Jakiña, afobi-lanak luzaroko gelditu bialixan ziran, eta afobi-ondoko zaindokijan eta *Agerre* basetxian atiak itxi ziran, negu gogofa sutonduan igazteko. Len jazo zanaz danak aitzu ziran, bafa gixon okeretaz be. Andere bakarik, baru-baru, ezeren bildur zan, baña.

Afobijan eta bastafetan inardun-eziinik eta ali-bila urira jastia gaitz-gatxa zalarik, bizpide bakafari eutsi yakon. Edufa atertuten zanetan Jon Joseba'k eta bere lagunak sutizkilubak artu ta exaz urteten ziran, esku-utsik atzera ez-egiteko.

Bein, eguraldi txafa zala-ta, etzan urten inor base-txetik. Jon Joseba ta bere sendija *Agerre* basetxeko eskaratz zabalán egozan. Gastañak efetan inarduben. Andere, bere gura-afen, artega eguan.

Bat-batez, otsuaren uluba entzun zan. Andere'k afitu zan eta afea begiztu eban. Onek, itz-egiteka, sutizkiluba afitu eban. Bafiro ta ufunago entzun zan uluba, zoli ta luziago. Mikeltxu amegana urbildu zan. Jon Joseba ateratu, urteteko gerturik.

—¿Nora ua?—Jone'k esan eutsan.

—Otso ori irailtzen.

—Ez urten, afa—Andere'k esan eban.

—¿Zegatik ez? Zubek etzadz bilduf. Laster na-
tofke.

Eta urten zan. Batez danbada bi entzun ziran eta gixon baten min-didafa. Andere jagi ta atia idegi zan, baña afea-ordez, Marka ta *Begi-bakara* ikusi euzan, bere ganera jausi ziranak. Oyu egin eban, afea defu, baña alpefik, afea ezin zan erdu; bere indafak be, alpefak ziran; gaizto arek ifoten eben.

Bat-batez, danbada bafajak basetxia dardaratu eban eta *Begi-bakara*'k, birau-esanik, luia jo eban. Au ikusirik, Marka'k neskatiia azkatu, ta otso jafatuba lez igesi zan, Mikeltxu'k, afearen sutizkiluba eskumean, bere gorpubari mun-egitsalarik. Jone zorabijauta eguan eta Andere ixuz zoratuta, ule-lasai, alaka. Mendiko mamua irudijan, mendiko gentzea galdu zalako negafez.

Beko gixonen lera okefak betiko galdutako mendi-gentzea.

GOI-EGUZKIJA (*)

(Oyan argi-argija. Eskumaldez artzaña dagir zelai-bila, urun-urundik etorija. Bere janzkija zahara; bere begijetan itxaro-izpija dargi.)

ARTZAÑEN Neskutzetxuboi!... ¿Noiz elduko ete -non?... ¡Nire bidian oyu-egin eban bixaf bal-tzedun belduboi!... ¿Nun ete-yagozak ire oñatzai jarai yuazakanak? ¿Nun ofek, neure begira yagozakan ofek bixi dozakan zelai-bazteftxuba?... *(Bilduñez)* Lekaruan saftuten nazala dirudi; abesti ta ifintz-bako bakaftalde onek ifoten nau... ¡Jaunoi! ¿Nun yagozak nire anayak? ¡O! ¿Uri-nausijak ete-zarie zubek?... ¿Mendiko txabolan ametsetan ikusi dodan zelai-bazteftxuba ete-da au?

.....
Ni naz Jon Ugutz; urun-urun, mendi-tontofan, otsuen zulo ta sayen abi-onduan ardijak zaintzen dodazanau... ¡Ez, afen, neure lepotik baferik egin!

(Asele-eras, geure basetxietako sukaldietan egiñen gomutagatijak edesten diran eraz.)

Gixon batek bixaf-baltza ta Beldu-antzedunak neure anai-afebeak zariela esan daust.

Eta ni, bulañ-bafuban daukoden txingi bat zubei

(*) Buru-itz au Aznar-Zubigarai'taf Imanol'ak eferderaz idatzi ta antzez-tu eban. Nik, polifa eritxi dautsodalako, euzkersaldu ta emen jarten dot.

ekaften natořkixube. Artalde gustijak, edurřokijetan zaunka dagijen artzařor gustijak bařo aldintsubagua danau.

Mařero jaboten dot... maře-mařero. Nire ařifeak azkenengoz irail eban otsuaren nafuba bařo materuago. ¡Neure ařifea!... ¡Neure ařifea!

.....

Artzaintxuba nintzan oindiřo. Antxe, ira ta luřaz egindako txabolean nire ařifatxuba bixi-zan, gorputza zauratzez (zauri-atzez) beterik, ařubetan ainbeste otso ifotiaz besuak indařgetuta eukazan artzain zařa. Bařa emakume on-ona bixi-zan be... ¡neure amea!... (*řilun-itun*) ¡Neure ama gaxua! Txabola-zokonduan, il-zorijan egualarik dardaraz mosu-eginda esan eustan: «¡Ene semetxu! jaguř!, otoi ire amearen alde. Ez itxi mendi-gana, ez txaboleau egundo. Ez jatsi zelaira.» Eta nire amea juan zan. Gero amets-egin dot, neure amea, ama ona, neure txabolatik donokira egastu zala.

.....

¡Tira ba! Ařatsalde baten, artaldiak bilduki, eskaratz andijan, enboř gogořan jesařiřa, ařifeari nire egiřen gorenguak edesten neutsazan. Orduko, udabařiko eguzki-izpijak ezaban mendija argijetan. Nik oindiřo enekijan beste artzařiak lez makila irabiltzen, eta ori zala-ta neure ařifeak esaten eustan:

—¡Ezua ařu-ařura, ire besuak oindiřo otsua irailtze-ko indařa etxaukek-eta.

Eta ni ařura jasten enintzan azařtzen. Bařa egun atan, ardi batek... ¡neure ardiak! bildotxuba sořtu eban. Bildots gaxua sasi-onduan otzez dardarka eguan eta antxe be neure ardiya, laztanaz miazkatzen eta bildotsa ilgo zanaren bilduřaz alaka.

Nik, orduban, mendiz-bera egin neban (*sutsu*), eta bildotsa eguan sasi-ondora eldu-agiřian... ¡A!... aitz-oste-

tik otsotxuba jauzten da ta neuganantz-dagi, buztana gora, belafijak jagi ta agin zurijak bildotsa-bila.

Otsakumia zan, azkengo softaldikua; ain txikija ikusirik bere bildur enintzan ixan. Otsakumia nire gañera jausi zan eta besuan aginka-egin eustan. ¡Aginka, bai!... ¡Aginka!... Nik be gogor egiñen neban; nire makila jaso, ta azkenez, aginka odoldurik, otsakumia nire oñetan jausi zan, gotu ta ilda. ¡Neure alaya! ¡Otsuak irailtzeko gauza bai-nintzan!... ¡Eta nire añtearen poza!

Bat-batez, añonari lenengo egiñen ori edestuta txabolako atian gixon batek jo eban.

—¡Eu!... ¡Artzañoyek!

Abots sendua zan; neure eritxiz, irintz batez mendi osua ikaratu leiklan abotsa.

Neure añtearen aurpegijan atsegia agiri zan goteungiaren abotsa bai'litzan.

Laztandurik esan eustan:

—Mendiz-ziaf bidekatu dokan arotza edo-dok. Jaun-goikua'k berari ufgazteko agintzen yauskuk.

Eta abotsak, len baño zolijago birasan eban:

—¡Eu!... ¡Artzañoyek!

Orduban ateratu zan aña.

—¡Txabola-bafura egik, bidaztijoi!

Gixona eskaratzen sañtu zan eta neure aña lantzandu eban, aspaldiik ezautu ba'leu lez.

Gixon sendua zan, artzañak lakua, bixaf baltz-baltzeduna, begi-zolija ta bekoki-zabala... zabal-zabala... jortzia baxen zabala!

—¡Jaun-goikua'k zaindu agi, artzain anai ori! Bafa eu be, euzko-gastioi!—ifibañez esan euskun bixaf baltzedun gixonak.

Gero gastaña-enboñ zafan jesafi zan.

Ni eskaratz-bazteñtxura juan nintzan, eta bertatik nire aña anaya lez artzen eban gixonari begizka adi-adi nenguan.

—¡Esan eistazak, artzain anayori, mendi onetako jazokunak, ire txabola, ire guraso, ire asabaen edestija!

—¿Baña zer edesiko dauskat, bidazti ori,—artzain zafak iñotsan—urifafak mendiñafan lepotik bafe-egifien dozube-ta?

Nire txabola autan eukijeza beti ixan dok, bata mañe-mañe-nayenduben artzañak, eta artaldiak bildu ta otsuak irailtzeko makila ta abala. ¡Ene asabaen gauzeak! Artzañak ixan zuazan eta bein euren ardijak laga ta arotzai jarñien, euren txaboleak sutau ta neskatiñla mendiñafak ostuten yuezan atzeñiñafai jarñien juañ ei-zuazan. Eta antziñeko abestijak edesten yuek geure asabaen besuak etzuazala makalak ixan.

Bidaztija dardarka eguañ.

—¡Geyago, geyago, anai!

Eta orduban nire añiñeak edestu eutsañ geure mendiko artzañak arotz-gudaroztia goñu ebela, ta añuban iñda jausi zirañ gudari atzeñiñafan aztamakilañkaz euren ardijentzako esija egiñ ebela. ¡Geure abeñiko mendijetañ ixan zañ abail-otsa! ¡Geure mendijak asaldetan erdu zirañ arotzak, odolez iñota, amilondorañño jausi zirañ!

Bixañ baltzedun beldubak itz-egiañ ebañ. Negafez, bulaf-bañuban tamal-tamala bañleu lez, itz-egijañ.

Eta gauza edeñak esan euañ; ametsetañ lez esaten euañ.

Gero... urtetiañ, neure añiñea bañiñro laztandu ta esan eutsañ:

—Zelaira nayañak artzain zañen gauzeak edestuten. ¡Ire abail ori iñoz bañiñro irabiñliko al-dok!

Eztañit zer esan ebañ gero, nire artaldieñ bidez-ziar joyalariñk. Baña negafez bai-eguañ.

.....
Gero... urterik asko igazi da. Ordutik ona otsuak ugari irail dodaz. Nire añiñeak bixañ baltzedun gixona-tzaz itz-egifien eustañ.

Egun baten... agurea, ardi-bila, mendiz-bera jatsi zan.

Urtetian oyu-egin neutsan:

—Añitatu: ¿Zegatik txabolatik urten ire izteak arikatxik-arikaitz ibildeko gauza eztozakala?

Baña ezeustan erantzun.

Agureak mendiz-bera egin eban. Ni txabolean bere begira lotu nintzan, basetxe-onduetan zaunka egijen artzañorari entzuten. Eta añitea... etzan bigurtzen. Mendiz-gora, arikatxik goyeneraño igon nintzan; nire eskubak batu ta ifintz gogor zolija, mendi-baso-ziaf zabaldu zana egin neban.

¡Baña ezeban inor-ez-inok erantzun!

Baño oyu-egin neban, eta ariban bakarik anotsa entzuten zan, afor-abotsa bai'litzan.

Orduban, sasijak-ziaf, ari-artietan jauzka, afora jatsi nintzan. Areitz sendo-onduan odola... ikusi neban... eta arantzetxubago, etzaunda... jatita gaxua!

—¡Añita! ¡Ene añita!— esan neutsan.

Baña ezeustan erantzun. Lepo-gañian aitu ta txabolara eruan neban. ¡Oindiño bixi-zan!

—¡Añita! ¡Ene añitaxuboi! inok! ¡Jon Ugutz nok!

Agureak, il-agiñian, laztanduten nenduban.

—¡Ene semetxu! ¡ilden nok! otso madarikatu orek gofu nayok. Baña il-añian entzun eistak. ¡Ara: ilgo nokanjan, mendiz-bera egikek eta zelaira uake! ¡Artzaintxuba intzala laztan-egin yeustakan belduba, bixaf baltzeduna an bixi-dok! ¡Esatsok il nokala! ¡Ez, baña otso batek gofu nayokala! ¡Eta esatsok etofteko... etoftekol... ¡txabolea, artaldia, artzañorak beriak dozakala!... ¡Ementxe geure ekandu zafaz azke bixiko dokala!... ¡Onaño atzeriñara eztokala igoten!... ¡Emen goi-eguzkijak argijetan gayozakala!... ¡Goi-eguzkijak, bai, aberi-eguzkija dokanak!

Eta agureak laztantzen nendubalarik, ifibañe egijan.

—¡Zelaira arin-egikek, artzaintxu! ¡Begi zoli-zolidun
Irakasle ta anai a deñu egikek!

Agurea zurbildu ta otziñuten zan.

—¡Otso biguri a!—azkenez esan eban, eta bere buru
zuri ja ira-gañian etzaun zanian, bere ezpanak esan
eben... «Jaun-goikuo!»... eta neure añitaxuba donokira
egaztu zan.

.....
Añatsalde baten neure txabolatik urten nintzan. Ze-
laira jatsi biñ. Il-añian neure añiteak agindu eustan.
Bide ta zidoñetaz bai-naz ibili; eguraldi txarak jasan
dodaz, ta bidian nire artzañor gustijak il dira.

Oyana itxi nebanian gixon bakana añañitu neban eta
esan neutsan:

—¡Artzain anai oril! ¿Neure añitea laztandu yokan
gixon sendua, beldu-antza, bixañduna, ikusi ete-dok?

Eta gixonak esan eustan:

—¿Zegañik neuri artzain eretxi? ¡Basotijoi!

Otsua lez begiztu ta oyu-egin neban:

—¿Zer gero? ¿Abeñi onetan ezkozak danok anayak
ala?

Gixon a aldendu zan. Gero beste gixonak añañitu
dodaz. ñandu dautset, eta batzuk bañe eta bestetzuk,
niri begizka, bulañ-gañian gurutza egiten eben.

Gaur, bazteñ baten, emakume artzain zañ añañi-
ñitu dot.

—Esan, artzain, ¿nun yagon nire txabola-ziñ igaro
zonan gixona?

—¿Zein gixon, artzain?

—Goi-eguzkñan bixi gura-zonan gixona, mendiko
txabolaetan jesañten zonana, ta artzañai anayak ereisten
yeutsekana, ta arotzaren atxin geure mendijetan guda-
-egin yonenen gauzeak entzun gura-yonazana.

—¿Gixon sendo samur ameskofa? ¿Danok alkañ

laztanduten galufetara igon gayendixala gura-yokana?
¿Bere abotsaz aberija eratzaftu yokana?

—¡Bai, nire afitza laztandu yonanal

—¡Il dok, artzain!—esan eustan atsuak—¡Ziñopa
ixan zuan!

.....
Bijok negar-egin dogu. Atso ona bere bidiaz jafain
da ta ni neure txabolara biguftu gura ixan naz, neure
afitearen aldez otoi-egiten.

Bakafik nengualarik, goi-eguzkijaz oldozten, neure
aufian bat-batez ikuskantza ixan zan. ¡Ikuskantza!...

¡Bera zan! (*alai-alai*) ¡Bera zan! Bixar baltz-baltze-
duna, begi zoliduna, bekoki zabal, ortzia baxen zabal-
dun gixona.

—¡Irakasle!—esan dautsot.

Eta berak erantzun daust... (*alayago*) ¡bai! nik en-
tzun dautsot:

—¡Artzain! ¡auferago! ¡zelai-bazteferano! Maite-na-
yuenak antxe yagozak! ¡Euren anaya nokala esaskiek!
leuren anai nagusija! ¡euretarikuak zorotzat aftu yuena!
¡Esaskiek eten-barik ikusten yuadazala! ¡Jaun-goikua ta
Abeñ-aldez alegindu bayedixak! Eu baxen senduak
ixan bayedixak; otsuak ifoteko beso-indaftsubak euki
bayegixak; eta tontofera igon bayedixak zelai-ilunan
argi-egingo yautsekan eguzki-bila.

Ikuskantza begikatu zan gauza ederrak esanik, eta
ayenatutian begiztu nenduban eta esan eustan:

—¡Artzain, zelaira uake!... ¡Itxarua ta bijotzak gora!

.....
Eta zelayan nago. Auxe, ba, neure txingija: Bekoki
zabaldun, ortzia baxen zabaldun Irakasliaren gomutea.
Oin... mendi-goira nua, artaldiak zaindu ta goi-euzkija
gozafien. Eta poz-alai nua, neure abendaidiak eta bixar
baltzedun belduba ikusi dodazalako Mendi-mendijan
zuben begira nagoke. ¡Aguñ, neurioyek! ¡Ez itxi bur-

ubok otsuak goñuten! ¡Ezta edurtokijetan ilik lotuten!
Neure txabolara Irakasle-ikuskantza bafiro etofiko da-
nian, ikusi zaudazala, goiko eguzkijak zelaya argijau
daula, ta atzeritafen aztamakilakaz euren ardijentzako
esijak egin ebezan artzain zarak lakuak ixan gura-zar-
iela esango dautsot.

¡Neure mendira nua!... ¡neure mendira nua! oldoz-
tun nagolarik ikuskantzak esan eban augaz:

¡Efi gaxua!

¿Jayo nintzan ni
zeure il-orduban
eltzeko?

¿Zegalik, ama,
zeure semiok
eztira itxañen
ondino?

¿Ama, ilgo zara
motzen azpijan?
¿Ilgo zara zeu
betiko?

¡Itxaron, Ama,
jarijon biot
neure odol au
lenago!

(Amatutian, uñun-uñun baña gogotsu, «Itxañkundia» garaitz
-abestija lez artzañak abestuta entzuten da. Antzeztoki-euna
astiro jasten da).

BILABIDIA

I	Artzain-artian	5'kn. ingoskijan.	
II	Sabin	11'g.	»
III	Eskarbagia	17'g.	»
IV	Goyan edu'a	23'g.	»
V	Iturmendi'ko zorua	29'g.	»
VI	Mendiko gurutza	35'k.	»
VII	Lide	41'k.	»
VIII	Deun-Jon-gaba	47'g.	»
IX	Lekaide euzkelduna	53'g.	»
X	Afantzalia	57'g.	»
XI	Oleskarija	63'g.	»
XII	Miren	69'g.	»
XIII	Irakaskixun ona	75'k.	»
XIV	Artzaintxubaren Bakaldun -atzeguna	81'k.	»
XV	Mendiko gentzea	87'g.	»
XVI	Goi-eguzkija	95'k.	»

LIBRARY

1	Introduction
2	Chapter I
3	Chapter II
4	Chapter III
5	Chapter IV
6	Chapter V
7	Chapter VI
8	Chapter VII
9	Chapter VIII
10	Chapter IX
11	Chapter X
12	Chapter XI
13	Chapter XII
14	Chapter XIII
15	Chapter XIV
16	Chapter XV
17	Chapter XVI
18	Chapter XVII
19	Chapter XVIII
20	Chapter XIX
21	Chapter XX
22	Chapter XXI
23	Chapter XXII
24	Chapter XXIII
25	Chapter XXIV
26	Chapter XXV
27	Chapter XXVI
28	Chapter XXVII
29	Chapter XXVIII
30	Chapter XXIX
31	Chapter XXX
32	Chapter XXXI
33	Chapter XXXII
34	Chapter XXXIII
35	Chapter XXXIV
36	Chapter XXXV
37	Chapter XXXVI
38	Chapter XXXVII
39	Chapter XXXVIII
40	Chapter XXXIX
41	Chapter XL
42	Chapter XLI
43	Chapter XLII
44	Chapter XLIII
45	Chapter XLIV
46	Chapter XLV
47	Chapter XLVI
48	Chapter XLVII
49	Chapter XLVIII
50	Chapter XLIX
51	Chapter L
52	Chapter LI
53	Chapter LII
54	Chapter LIII
55	Chapter LIV
56	Chapter LV
57	Chapter LVI
58	Chapter LVII
59	Chapter LVIII
60	Chapter LIX
61	Chapter LX
62	Chapter LXI
63	Chapter LXII
64	Chapter LXIII
65	Chapter LXIV
66	Chapter LXV
67	Chapter LXVI
68	Chapter LXVII
69	Chapter LXVIII
70	Chapter LXIX
71	Chapter LXX
72	Chapter LXXI
73	Chapter LXXII
74	Chapter LXXIII
75	Chapter LXXIV
76	Chapter LXXV
77	Chapter LXXVI
78	Chapter LXXVII
79	Chapter LXXVIII
80	Chapter LXXIX
81	Chapter LXXX
82	Chapter LXXXI
83	Chapter LXXXII
84	Chapter LXXXIII
85	Chapter LXXXIV
86	Chapter LXXXV
87	Chapter LXXXVI
88	Chapter LXXXVII
89	Chapter LXXXVIII
90	Chapter LXXXIX
91	Chapter LXXXX
92	Chapter LXXXXI
93	Chapter LXXXXII
94	Chapter LXXXXIII
95	Chapter LXXXXIV
96	Chapter LXXXXV
97	Chapter LXXXXVI
98	Chapter LXXXXVII
99	Chapter LXXXXVIII
100	Chapter LXXXXIX
101	Chapter LXXXXX
102	Chapter LXXXXXI
103	Chapter LXXXXXII
104	Chapter LXXXXXIII
105	Chapter LXXXXXIV
106	Chapter LXXXXXV
107	Chapter LXXXXXVI
108	Chapter LXXXXXVII
109	Chapter LXXXXXVIII
110	Chapter LXXXXXIX
111	Chapter LXXXXXX
112	Chapter LXXXXXXI
113	Chapter LXXXXXXII
114	Chapter LXXXXXXIII
115	Chapter LXXXXXXIV
116	Chapter LXXXXXXV
117	Chapter LXXXXXXVI
118	Chapter LXXXXXXVII
119	Chapter LXXXXXXVIII
120	Chapter LXXXXXXIX
121	Chapter LXXXXXXX
122	Chapter LXXXXXXXI
123	Chapter LXXXXXXII
124	Chapter LXXXXXXIII
125	Chapter LXXXXXXIV
126	Chapter LXXXXXXV
127	Chapter LXXXXXXVI
128	Chapter LXXXXXXVII
129	Chapter LXXXXXXVIII
130	Chapter LXXXXXXIX
131	Chapter LXXXXXXX
132	Chapter LXXXXXXXI
133	Chapter LXXXXXXII
134	Chapter LXXXXXXIII
135	Chapter LXXXXXXIV
136	Chapter LXXXXXXV
137	Chapter LXXXXXXVI
138	Chapter LXXXXXXVII
139	Chapter LXXXXXXVIII
140	Chapter LXXXXXXIX
141	Chapter LXXXXXXX
142	Chapter LXXXXXXXI
143	Chapter LXXXXXXII
144	Chapter LXXXXXXIII
145	Chapter LXXXXXXIV
146	Chapter LXXXXXXV
147	Chapter LXXXXXXVI
148	Chapter LXXXXXXVII
149	Chapter LXXXXXXVIII
150	Chapter LXXXXXXIX
151	Chapter LXXXXXXX
152	Chapter LXXXXXXXI
153	Chapter LXXXXXXII
154	Chapter LXXXXXXIII
155	Chapter LXXXXXXIV
156	Chapter LXXXXXXV
157	Chapter LXXXXXXVI
158	Chapter LXXXXXXVII
159	Chapter LXXXXXXVIII
160	Chapter LXXXXXXIX
161	Chapter LXXXXXXX
162	Chapter LXXXXXXXI
163	Chapter LXXXXXXII
164	Chapter LXXXXXXIII
165	Chapter LXXXXXXIV
166	Chapter LXXXXXXV
167	Chapter LXXXXXXVI
168	Chapter LXXXXXXVII
169	Chapter LXXXXXXVIII
170	Chapter LXXXXXXIX
171	Chapter LXXXXXXX
172	Chapter LXXXXXXXI
173	Chapter LXXXXXXII
174	Chapter LXXXXXXIII
175	Chapter LXXXXXXIV
176	Chapter LXXXXXXV
177	Chapter LXXXXXXVI
178	Chapter LXXXXXXVII
179	Chapter LXXXXXXVIII
180	Chapter LXXXXXXIX
181	Chapter LXXXXXXX
182	Chapter LXXXXXXXI
183	Chapter LXXXXXXII
184	Chapter LXXXXXXIII
185	Chapter LXXXXXXIV
186	Chapter LXXXXXXV
187	Chapter LXXXXXXVI
188	Chapter LXXXXXXVII
189	Chapter LXXXXXXVIII
190	Chapter LXXXXXXIX
191	Chapter LXXXXXXX
192	Chapter LXXXXXXXI
193	Chapter LXXXXXXII
194	Chapter LXXXXXXIII
195	Chapter LXXXXXXIV
196	Chapter LXXXXXXV
197	Chapter LXXXXXXVI
198	Chapter LXXXXXXVII
199	Chapter LXXXXXXVIII
200	Chapter LXXXXXXIX

